

HENRYK PANER, MIROSŁAW FUDZIŃSKI, KRZYSZTOF GODON

RATOWNICZE BADANIA ARCHEOLOGICZNE
W OBRĘBIE AUTOSTRADY A-1 NA TERENIE
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO W LATACH 2003-2005.
AUTOSTRADA A-1 GDAŃSK – TORUŃ

WSTĘP

Ratownicze badania wykopaliskowe w obrębie planowanej na terenie województwa pomorskiego budowy autostrady A-1, rozpoczęły się we wrześniu 1998 roku i trwały nieprzerwanie przez osiem sezonów wykopaliskowych do końca 2005 roku (w ostatnim sezonie prace wykopaliskowe prowadzono tylko na jednym stanowisku). W okresie tym zrealizowano w terenie większość postawionych wówczas zadań konserwatorskich i badawczych.

W omawianych tu trzech sezonach wykopaliskowych w latach 2003-2005, badania prowadzono na 22 stanowiskach (ryc.1). Oprócz Muzeum Archeologicznego w Gdańsku będącego głównym wykonawcą, uczestniczyły w nich Pracownia Konserwacji Zabytków BHZ sp. z o.o. w Gdańsku (Stanisławie 159 i 162), Fundacja Uniwersytetu Gdańskiego (Łukocin 157, 158) oraz Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (KOBIZ) w Warszawie (Ropuchy 151-152 i Frąca 76). Pozostałe stanowiska (Rusocin 113, Ulkowy 24, Rębielcz 32, Mieścina 154-155, Łukocin 156, Lubiszewo 163, Brzeźno 136;138, Klonówka 140, Olszówka 70, Barłożno 114,115,121 i Kościelna Jania 124), zostały zbadane przez pracowników Muzeum.

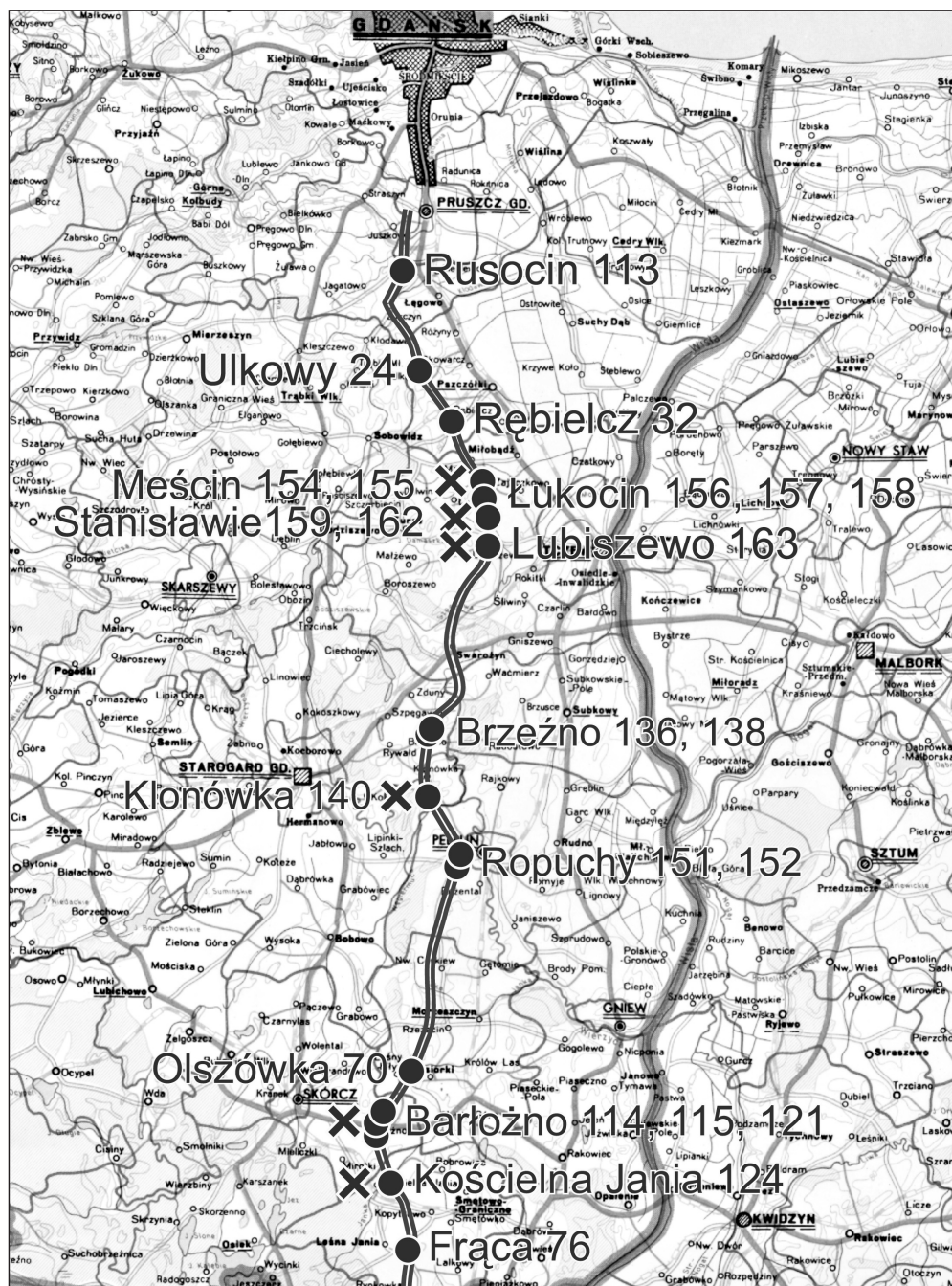
Łączna, przebadana powierzchnia wszystkich dwudziestu dwóch stanowisk wyniosła ponad 5.950 arów. Na badanych stanowiskach odkryto ponad 10.750 obiektów ze wszystkich okresów pradziejowych, średniowiecza i czasów nowożytnych.

Analizując odkrycia materiałów archeologicznych na wszystkich stanowiskach pod względem chronologicznym stwierdzono, co następuje:

epoka kamienia (od mezolitu do końca neolitu) – wystąpiła na dziesięciu stanowiskach

epoka brązu – wystąpiła na pięciu stanowiskach

wczesna epoka żelaza – wystąpiła na czternastu stanowiskach

Ryc.1. Ogólne położenie stanowisk w obrębie przyszłej autostrady A-1 na odcinku 0-65 km, badanych w latach 1998-2005. Legenda: o – osady; x – cmentarzyska

Fig. 1. Distribution of sites along section 0-65 km of the A1 motorway, excavated in 1998-2005. Legend: o – settlements; x – cemeteries

okres lateński – wystąpił na trzech stanowisku
okres rzymski – wystąpił na ośmiu stanowiskach
wczesne średniowiecze – wystąpiło na ośmiu stanowiskach
p.średniow./nowożytne – wystąpiło na siedemnastu stanowiskach
pradzieje – wystąpiło na trzech stanowiskach
inne (bez chronologii) – wystąpiły na dwunastu stanowiskach

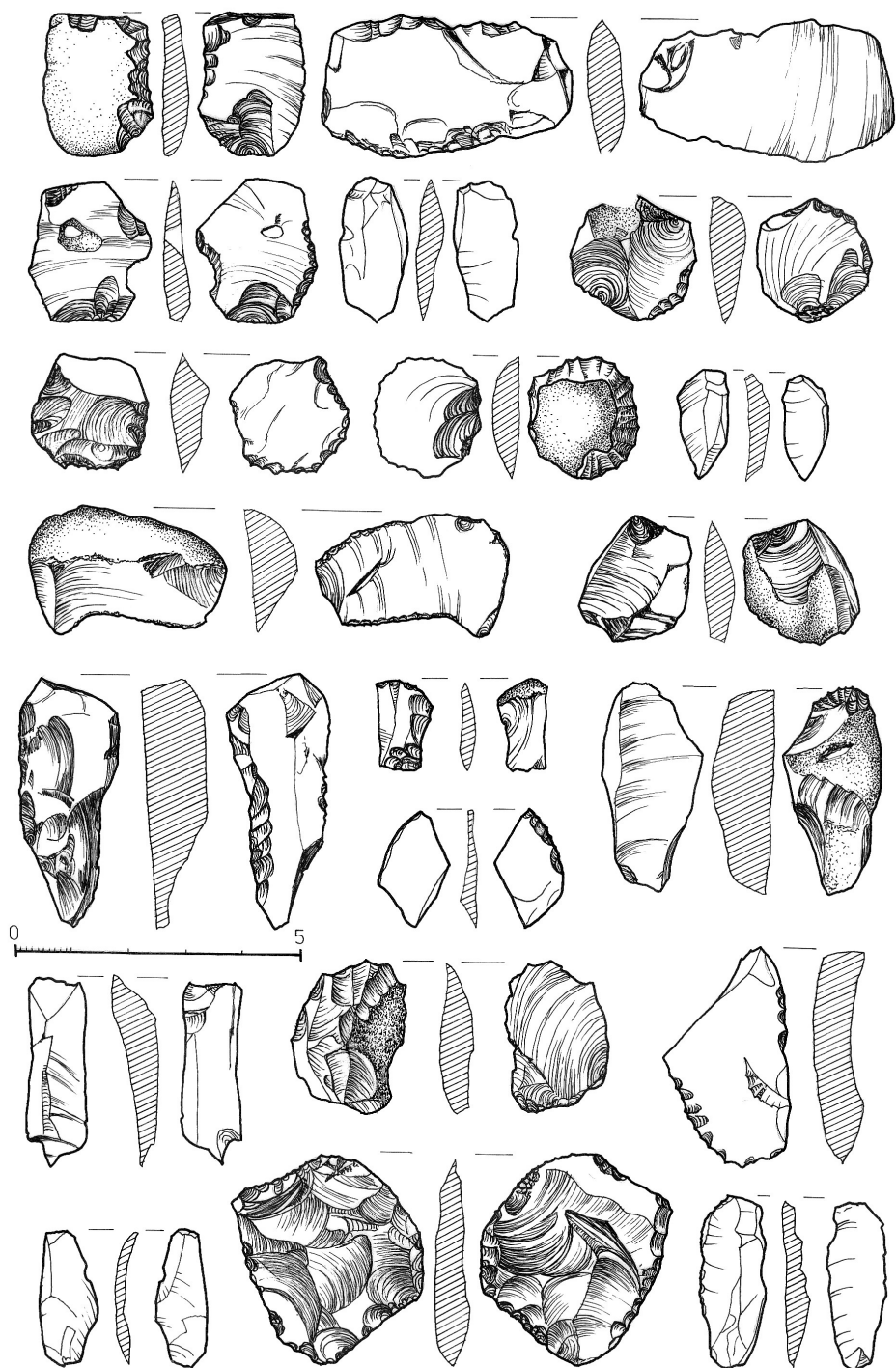
W artykule przedstawiono tylko najistotniejsze dane, będące rezultatem przeprowadzonych prac ratowniczych. Niniejszy raport oparto na szczegółowych sprawozdaniach dostarczonych przez prowadzących badania archeologów: mgr Andrzeja Gołębiewskiego (Rusocin 113, Stanisławie 159, 162), mgr Ewy Adamskiej i mgr Mirosława Fudzińskiego (Ulkowy 24), mgr Joannę Jarzęcką i mgr Mariana Kochanowskiego (Mieścina 154), mgr Adama Ostasza (Rębielcz 32, Mieścina 155, Łukocin 156), mgr Zdzisławy Ratajczyk (Lubiszewo 163, Barłożno 121), mgr Bogdana Kościńskiego (Brzeźno 136, 138, Klonówka 140), mgr Zbigniewa Borcowskiego (Olszówka 70), mgr Olgierda Felczaka (Barłożno 114-115), mgr Mariana Kochanowskiego i mgr Bogdana Kościńskiego (Kościelna Jania 124). W tekście nie uwzględniono stanowisk badanych przez Fundację Uniwersytetu Gdańskiego i KOBIZ w Warszawie, które będą tematem osobnych opracowań.

EPOKA KAMIENIA

W Mieście 155, do badań przeznaczono teren bezpośrednio zagrożony budową autostrady o łącznej powierzchni 262 arów. W wyniku przeprowadzonych badań odkryto łącznie 245 obiektów osadniczych i sepulkralnych w tym 6 obiektów z epoki kamienia (schyłkowy neolit). Odkryto liczne fragmenty naczyń ceramicznych. Ponadto pozyskano: 400 zabytków wykonanych z krzemienia – narzędzia i odpady (ryc. 2), trzy siekiery kamienne (ryc. 3), żarna nieckowate: jedno duże do ziaren zbóż (ryc. 4), i dwa małe (do barwników (?)) oraz bryłki bursztynu.

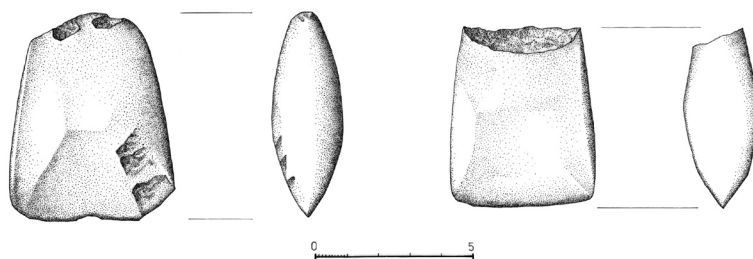
W Łukocinie 156, z epoki kamienia pochodzą luźne znaleziska zabytków w tym najstarsze pozostałości pochodzące z mezolitu. Śladem pobytu ówczesnych łowców-zbieraczy jest grocik sercowaty (ryc. 5), odkryty w południowej części stanowiska.

W Brzeźnie 138, na okres neolitu datowano wstępnie 105 fragmentów naczyń ceramicznych pochodzących wyłącznie z warstwy spływowej, w tym w połowie z występującej w spągu warstwy koncentracji ceramiki określonej jako obiekt 231. Niewielka część materiału znalazła się wtórnie w wypełniskach obiektów młodszych. Większość ceramiki (78 fragmentów), w tym także zespół-obiekt 231 (50 fragmentów), określono jako materiał kultury amfor kulistych (ryc. 6:1-3,5). Na stanowisku wystąpił on w trzech ograniczonych przestrzennie strefach – nadzalewowej oraz dwóch skupiskach na północny i północny-zachód (ob.231), od kulminacji terenu przy wschodniej krawędzi stanowiska. Być może skupisko materiału w strefie nadza-

Ryc. 2. Mieścín 155. Narzędzia i odpady krzemienne

Fig. 2. Mieścín 155. Flint tools and debitage

Ryc. 3. Mieścina 155. Siekierki kamienne

Fig. 3. Mieścina 155. Stone axe heads

lewowej jest pozostałością obiektu zniszczonego przez inny obiekt w okresie wczesnośredniowiecznym. Ze skupiskiem tym może się wiązać luźne znalezisko siekierki kamiennej.

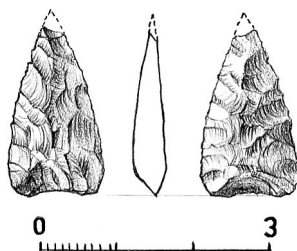
Materiał powiązany z kulturą pucharów lejkowatych (ryc. 6:4), oraz kulturą późnej ceramiki wstęgowej, poza pojedynczymi fragmentami wystąpił w obrębie centralnego skupiska ceramiki kultury amfor kulistych. W rejonie tym natrafiono również na pojedynczy duży wiór z krzemienia czekoladowego. Ogólnie z epoką kamienia połączone są znajdowane w dużym rozproszeniu materiały krzemienne, na który w większości składały się odłupki, łuszczenie, fragmenty rdzeni i wiórów z krzemienia bałtyckiego szarego lub sporadycznie brązowych jaskółczych chlebków. Odosobnionym znaleziskiem jest poddany powierzchniowemu retuszowi niewielki grocik trójkątny.

W Klonówce 140, w omawianym okresie przebadano łącznie 229 arów powierzchni stanowiska odkrywając kolejne 973 obiekty. Z młodszej epoki kamienia pochodzą

Ryc. 4. Mieścina 155. Żarno nieckowate

Fig. 4. Mieścina 155. Saddle quern

Ryc. 5. Łukocin 156. Mezolityczny grocik sercowaty

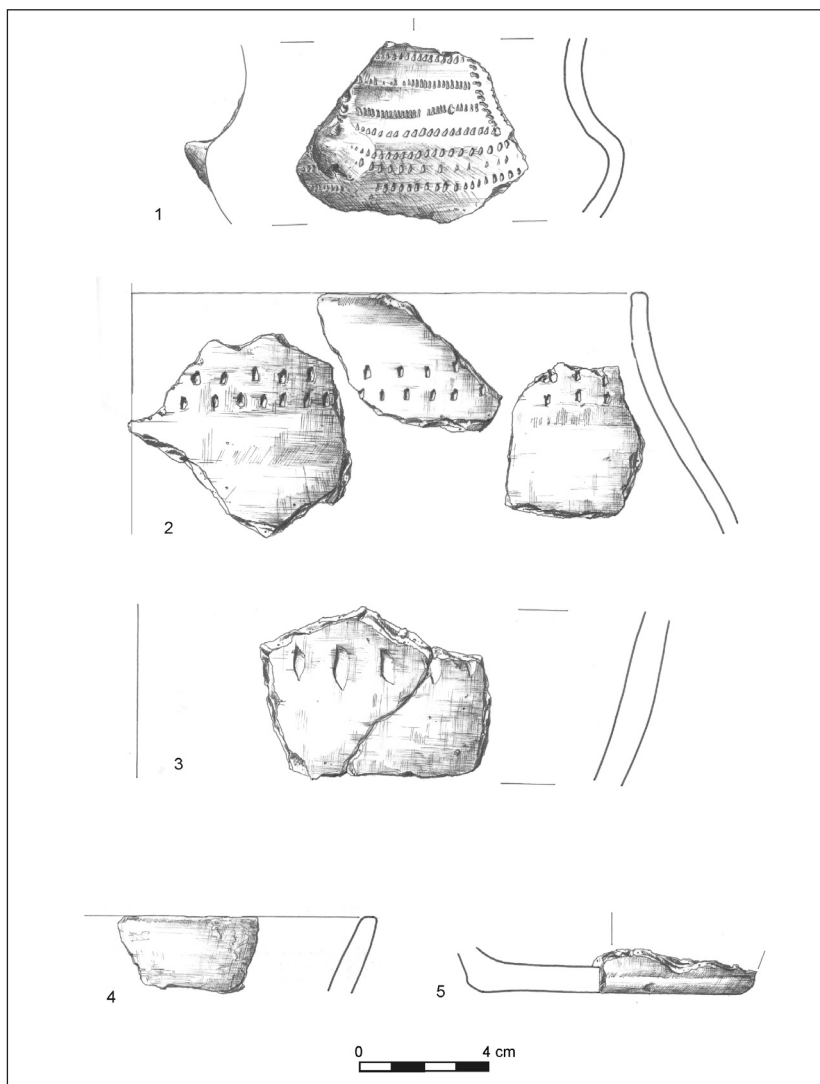
Fig. 5. Łukocin 156. Mesolithic heart-shaped point

dwa obiekty. Większość z 89 fragmentów ceramiki z młodszej epoki kamienia powiązano wstępnie z kulturą pucharów lejkowatych. Znaczna część materiału (ok. 50 fragmentów), wystąpiła w skupisku w spągu warstwy spływowej, jedynie ok. 15 fragmentów wystąpiło w dwóch mało charakterystycznych i położonych w różnych częściach stanowiska obiektach.

W Olszówce 70, najciekawszym znaleziskiem w sezonie 2003 okazał się materiał ceramiczny odkryty w obiekcie nr 2435. Jest to 50 fragmentów naczynia zdobionego ornamentem grzebykowo-dółkowym. Pochodzą one z jednego naczynia, którego partie brzegową i górną partią brzuśca udało się częściowo zrekonstruować. Materiał ten związany, jest z subneolitycznymi kulturami narvską lub niemeńską. Neolityczną fazę osadnictwa reprezentuje ceramika związana z kulturami późnej ceramiki wstęgowej. Z obiektu 2419, 3824, 4030 i warstw akumulacyjnych pochodzi ceramika należąca do kultury pucharów lejkowatych. W sumie jest to 46 fragmentów brzuśców, fragment stopki lub uchwytu i wylew. Najstarszy horyzont chronologiczny wyznacza ceramika pochodząca z warstwy akumulacyjnej i obiektów, datowana na neolit (ok. 350 fragmentów). Po wstępnej obserwacji ceramiki stwierdzono, że należy ona do następujących kultur: kultury pucharów lejkowatych, kultury amfor kulistych i kultury ceramiki sznurowej. Niestety nie znaleziono żadnych narzędzi krzemiennych. Powodem tego najprawdopodobniej jest duże zniszczenie, jakiemu uległo stanowisko. Ta faza osadnictwa najsilniej reprezentowana jest po północnej stronie rzeki Liski.

W Barłóżnie 114, nieliczne odkryte zabytki w postaci ceramiki oraz wytworów krzemiennych, pochodziły z epoki kamienia. Istotną informacją są pozostałości po długich kilkunastometrowych rowach. Można je interpretować jako wkopy po ogrodzeniach czy też płotach, które stanowiły teren zagród dla zwierząt hodowlanych.

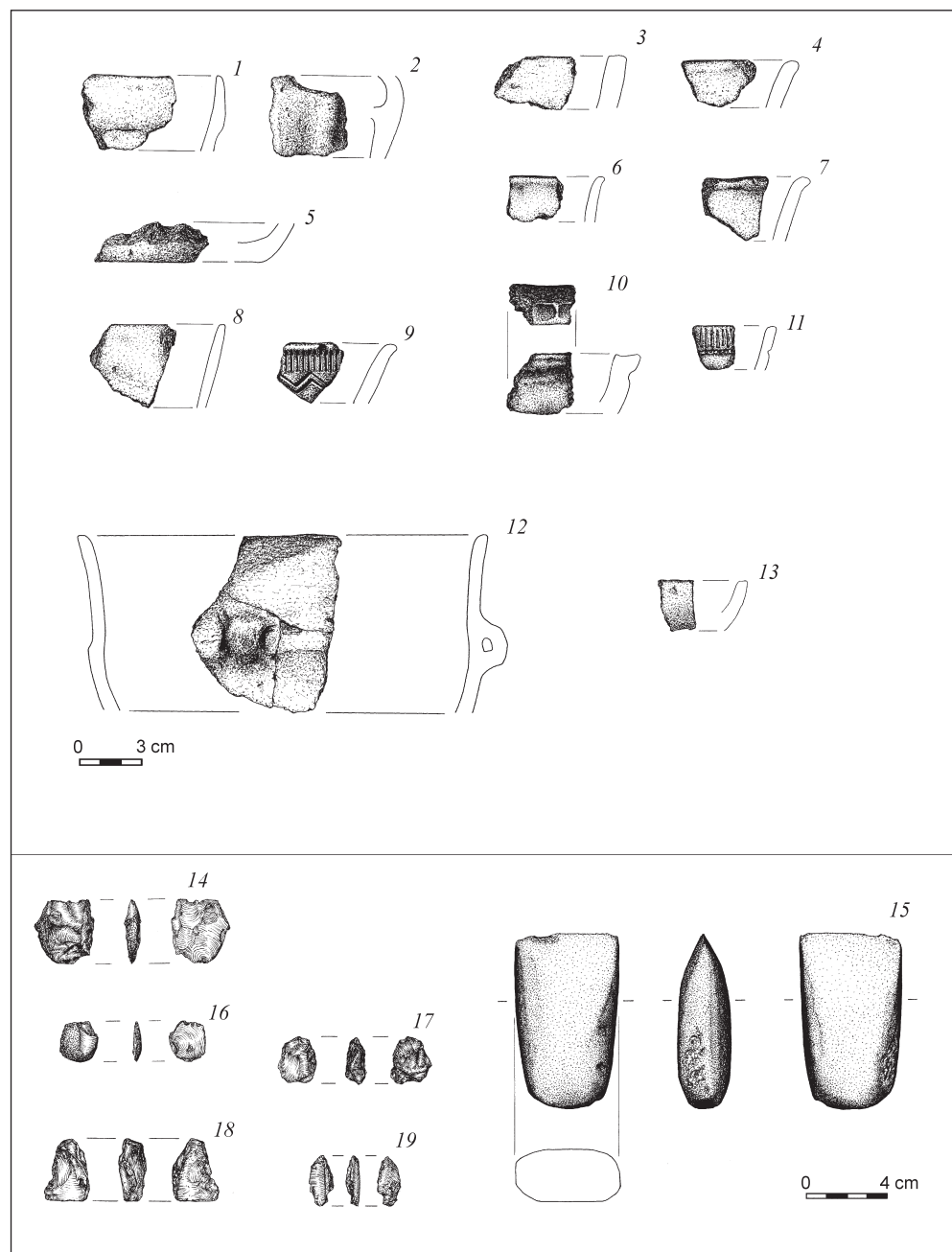
W Barłóżnie 115, analiza obiektów nieruchomych pozwoliła na wyodrębnienie trzech części osady różniących się między sobą pod względem funkcji. Pierwsza partia wysunięta bardziej na północ i granicząca od północy z osadą kultury pucharów lejkowatych, posiadała w większym stopniu funkcję mieszkalną. Wskazują na to pozostałości po kilku ziemiankach zlokalizowanych właśnie w tej części oraz zespół jam odpadowych, który im towarzyszył. Charakterystyczne jest to, że w obrębie

Ryc. 6. Brzeźno 138. Ceramika kultury amfor kulistych (z warstw i obiektów)

Fig. 6. Brzeźno 138. Globular Amphora culture pottery
(from contexts and features)

ziemianek o powierzchni od 9 m² do około 20 m² znaleziono stosunkowo niewielką ilość fragmentów naczyń glinianych. Fakt ten może być wynikiem zabiegów jej mieszkańców, którzy skrzętnie usuwali zbędne odpady. Analiza przestrzennego układu obiektów nieruchomych, umożliwiła ustalenie ich przypuszczalnych zasięgów, które przedstawiały się następująco. Przeważający teren północnej partii stanowiska 115 usytuowanej na najwyższym wyniesieniu w okolicy, zajmowała osada ludności kultury pucharów lejkowatych związana ze środkową fazą rozwoju, która była ba-

Ryc. 7. Barłożno 115. Wybór zabytków kultury pucharów lejkowatych

Fig. 7. Barłożno 115. Selection of Funnel Beaker culture artefacts

dana w latach 2000 – 2001. Opisywana część tworzyła praktycznie teren, który był zagospodarowywany prawie wyłącznie przez ludność tej kultury. Obok stwierdzono nawarstwianie się dwóch horyzontów kulturowych tj. reliktyw osadnictwa kultury pucharów lejkowatych oraz z wczesnej epoki żelaza. W środkowej części stanowiska, dominowały obiekty nieruchome związane z osadą datowaną na wczesną epokę żelaza. Natomiast w południowej partii stanowiska, zarejestrowano jeszcze dwie odrębne jednostki kulturowe. Natrafiono tu na osadnictwo kultury pucharów lejkowatych, odpowiadające schyłkowej fazie tej kultury. Ponadto na południowym skraju stanowiska odkryto cmentarzysko ciałopalne datowane na wczesną epokę żelaza. Trzecia osada pradziejowa usytuowana w południowej części stanowiska 115, zajmowała obszar niewielkiego piaszczystego wyniesienia. Związana była z kulturą pucharów lejkowatych i fazą schyłkową tej kultury. W przeciwieństwie do dużej osady kultury pucharów lejkowatych, odkrytej w części północnej stan. 115, nie zarejestrowano tutaj śladów po dużej zabudowie słupowej. Na przestrzeni blisko 80 arów odkryto około 130 obiektów nieruchomych. Najczęściej występujące obiekty to jamy o kształtach obłych lub kolistych i przekrojach nieckowatych o miąższości w granicach od 20 do 40 cm. Ponadto zarejestrowano dosyć liczne ślady po słupkach. Trudno jednak było odtworzyć kształt większej konstrukcji na podstawie dołków posłupowych, ponieważ ich układ w przestrzeni był mało czytelny i dosyć nieregularny. Oceniając strukturę wewnętrzną tej części osiedla, należy zwrócić uwagę na dosyć intensywny i gęsty stopień zagospodarowania użytkowanego terenu w części zachodniej i mniejszy w części wschodniej. Eksploracja obiektów i warstw pozwoliła pozyskać kilkadziesiąt fragmentów ceramiki pochodzących z takich naczyń jak: puchary, amfory, dzbanki i inne nieokreślone naczynia. Ponadto odkryto dwie siekierki kamienne, półwytwory krzemienne a także drobne kości zwierzęce (ryc. 7). Analiza form i zdobnictwa pozwala wstępnie powiązać odsłonięty fragment osady z kulturą pucharów lejkowatych. Reasumując całość wyników, należy podkreślić wyjątkowe znaczenie dużej osady kultury pucharów lejkowatych odsłoniętej w północnej części stanowiska. Wynika to z faktu, że natrafiono tutaj na dobrze zachowane relikty drewnianej zabudowy mieszkalnej. Niewątpliwie, takie odkrycie jest ewenementem, szczególnie w strefie Pomorza Gdańskiego a także całej Polski Północnej.

W Barłoźnie 121, badania wykopaliskowe przyniosły kolejne bardzo interesujące dane dotyczące najstarszego osadnictwa na terenie północnej oraz środkowej części Kociewia ludności rolniczej określanej mianem kultury lendzielsko-polgarskiej. Odsłonięto, bowiem w całości zarysy drugiego drewnianego domostwa trapezowatego w otoczeniu licznych jam użytkowych stanowiących jego zaplecze gospodarcze (ryc. 8). Pozyskano ok. 2000 fragmentów naczyń, 1 fragment glinianego przęslika, 4 kamienne żarna, kilkadziesiąt przedmiotów kamiennych i krzemiennych (w tym: siekierki, rozcieracze, podkładki, tłuki), fragmenty kości zwierzęcych. Ponadto odkryto zarysy kilkudziesięciu innych obiektów (piece, paleniska, jamy paleniskowe, półziemianki (?), kultury pucharów lejkowatych z neolitu (ryc. 9-10).

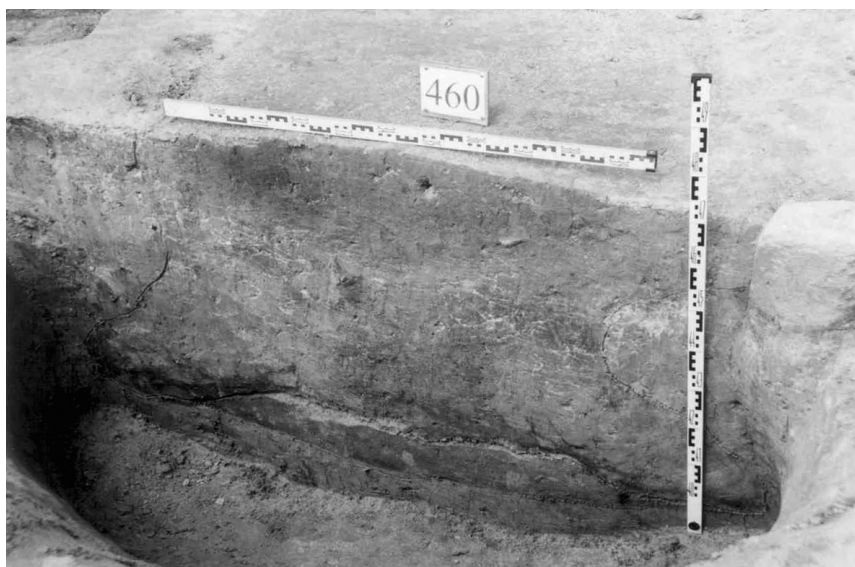
Ryc. 8. Barłożno 121. Zarys domostwa nr 2 i przecinająca droga polna

Fig. 8. Barłożno 121. Outline of dwelling No. 2 truncated by track

W Kościelnej Jani 124, z materiału pozyskanego w trakcie badań w 2004 roku (fragmenty naczyń ceramicznych, narzędzia kamienne i krzemienie) wynika, iż najstarszym poziomem osadniczym jest poziom neolityczny związany głównie z ludnością kultury ceramiki wstęgowej rytej. Materiał ten pozyskano głównie z obiektów, jak i z warstwy kulturowej (o miąższości dochodzącej do 50 cm). Na podstawie analizy sposobu ozdabiania ścianek zewnętrznych (głównie w postaci linii prostych i falistych, na których widoczne są małe dołki), jak i analizy technologicznej, można ów materiał ceramiczny datować na lata 4300 – 4000 lat p.n.e. Obiekty, które wydzielono, to głównie jamy o wyraźnym charakterze osadniczym. Największe z nich, o długości 6-8 m i szerokości 2-3 m, mogą być pozostałościami domostw (ryc. 11-14).

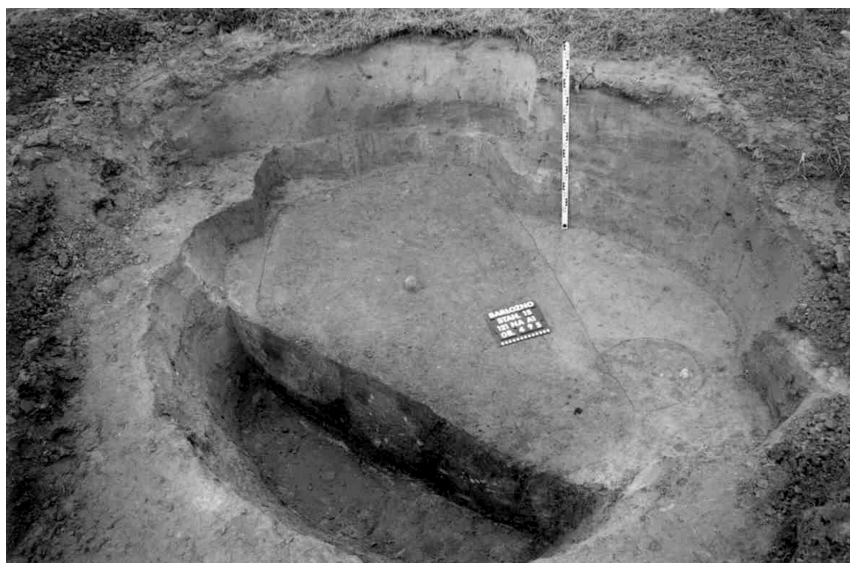
EPOKA BRĄZU

W Rębielczu 32 ślady osadnictwa z wczesnej epoki brązu odkryto w południowej i centralnej części stanowiska. Z okresem tym można wiązać 56 obiektów osadniczych, w których odkryto fragmenty naczyń i/lub narzędzia krzemienne. Zabytki ceramiczne zdobione są odciskami sznura dwudzielnego, liniami rytymi i sporadyczne listwą plastyczną umieszczoną pod krawędzią wylewu. Osadnictwo w omawianej fazie koncentrowało się wokół szczytu wyniesienia i na jego NE stoku. W trakcie badań zlokalizowano dwa zgrupowania obiektów. Pierwsze znajduje się w S części badanego obszaru i koncentruje się wokół i w obrębie trzech warstw kulturowych.

Ryc. 9. Barłożno 121. Profil neolitycznej jamy

Fig. 9. Barłożno 121. Section through Neolithic pit

Ryc. 10. Barłożno 121. Zarys i profil jamy neolitycznej

Fig. 10. Barłożno 121. Cut and section of Neolithic pit

Ryc. 11. Kościelna Jania 124. Widok ogólny wykopu. Obiekty neolityczne

Fig. 11. Kościelna Jania 124. General view of site. Neolithic features

Ryc. 12. Kościelna Jania 124. Widok ogólny wykopu. Obiekty neolityczne

Fig. 12. Kościelna Jania 124. General view of site. Neolithic features

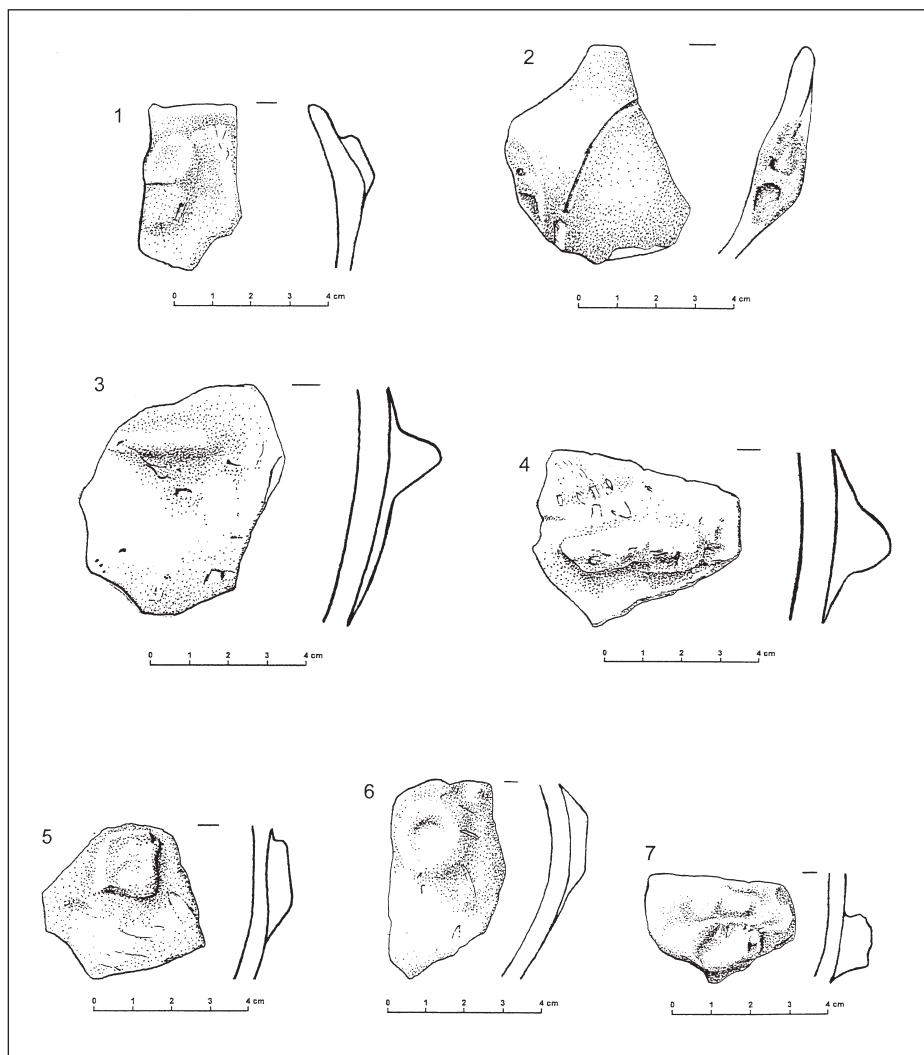
Ryc. 13. Kościelna Jania 124. Skupisko kamieni

Fig. 13. Kościelna Jania 124. Concentration of stones

W skład obiektów wchodziły jamy, dołki posłupowe, ogniska, palenisko produkcyjne i glinianki. Drugą grupę obiektów odkryto w centralnej części stanowiska. W jej skład wchodziły nieliczne jamy, glinianki i palenisko. W tej części stanowiska zarejestrowano również obiekty o nieokreślonej chronologii i obiekty pradziejowe z zabytkami ceramicznymi silnie zniszczonymi. Niewykluczone, że część tych jam również można będzie powiązać z omawianą fazą osadniczą.

W Mieście 155, do badań przeznaczono teren bezpośrednio zagrożony budową autostrady wynoszący 262 arów. W wyniku przeprowadzonych badań odkryto 245 obiektów osadniczych i sepulkralnych, z czego 21 obiektów z epoki brązu (I EB (?); II–III EB).

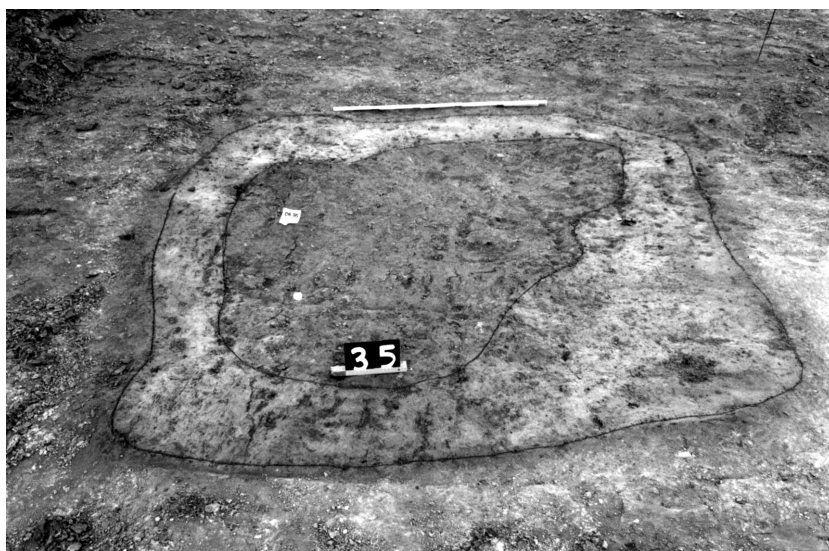
Ślady osadnictwa z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza odkryto na całej powierzchni badanego stanowiska. Największa koncentracja tej grupy obiektów znajduje się w południowej części, wokół i w obrębie warstwy kulturowej zlokalizowanej przy wschodniej granicy autostrady. Obszar ten był wielokrotnie okupowany w omawianym okresie. Jednak odkryte relikty nie pozwalają na arbitralne wydzielenie faz zasiedlenia. Na podstawie stratygrafii można sądzić, o co najmniej dwóch falach napływu osadników na ten teren. Przemawia za tym dość intensywna warstwa kulturowa, oraz obiekty archeologiczne o wyraźnych śladach użytkowania w dwóch okresach. Z kulturą łużycką bezpośrednio związanych jest 61 obiektów. W tej liczbie wyróżniono: jamy śmietnikowe, zasobowe (ryc. 15), dołki posłupowe, jamy o charakterze produkcyjnym (ryc. 16), oraz 1 obiekt mieszkalny (półziemianka). Pośród całej liczby

Ryc. 14. Kościelna Jania 124. Wybrany materiał ceramiczny ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej

Fig. 14. Kościelna Jania 124. Selection of LBK culture pottery

obiektów, 7 to zniszczone groby jamowe. Zachowała się jedynie partia spągu. Jeden z nich posiadał obwarowanie z kamieni polnych (ryc. 17). W jego wnętrzu odkryto przepalone drobne kości ludzkie, kilka fragmentów ceramiki oraz drobne fragmenty przepalonego bursztynu. W pozostałych grobach odkrywano nieliczne przepalone kości ludzkie, bez zabytków. Być może obiekty te można wiązać z ludnością kultury trzcinieckiej (?).

Ryc. 15. Mieścín 155. Jama zasobowa kultury lużyckiej

Fig. 15. Mieścín 155. Lusatian culture storage pit

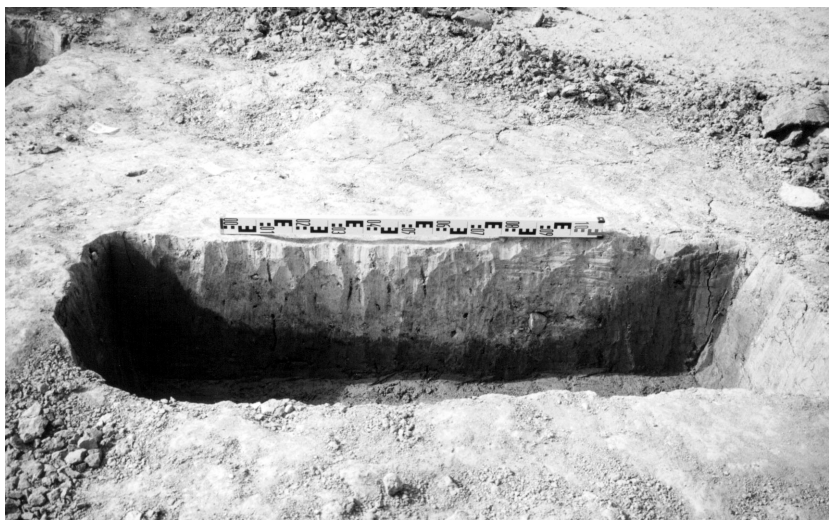
Ryc. 16. Mieścín 155. Jama produkcyjna kultury lużyckiej

Fig. 16. Mieścín 155. Lusatian culture pit

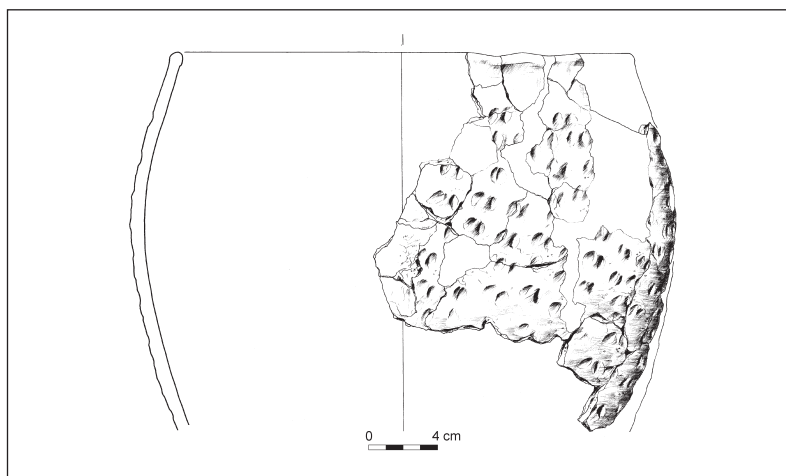
Ryc. 17. *Mieścina 155. Zniszczony grób jamowy*

Fig. 17. *Mieścina 155. Damaged pit burial*

Ryc. 18. *Łukocin 156. Profil jamy z okresu brązu*

Fig. 18. *Łukocin 156. Section through Bronze Age pit*

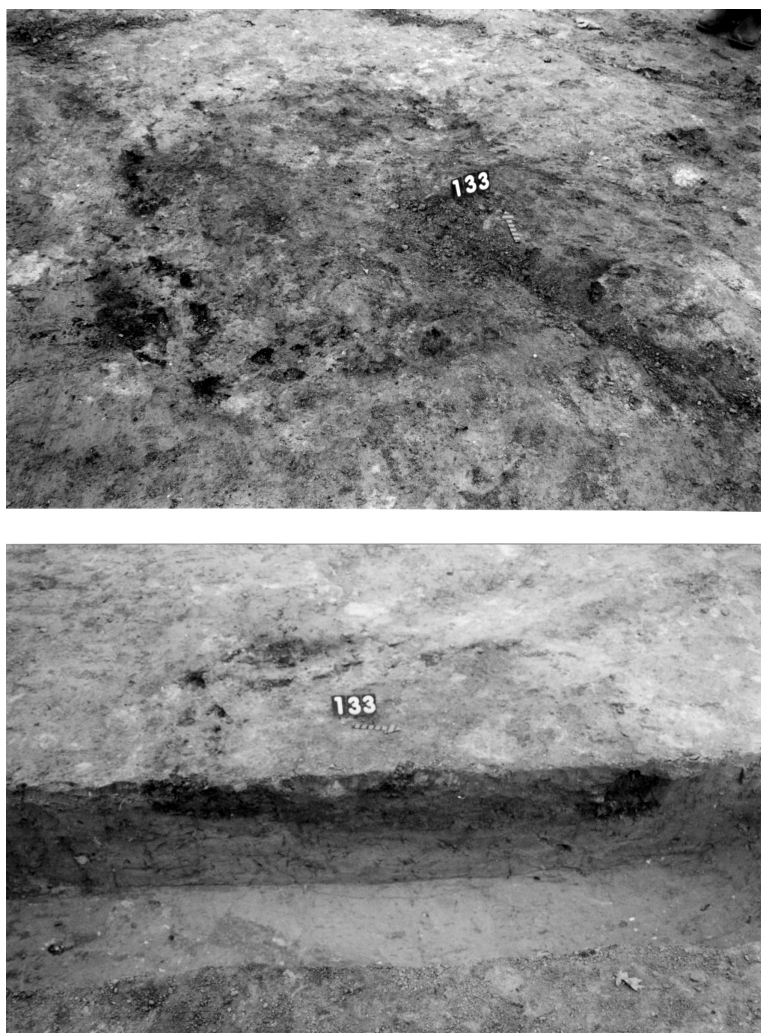

Ryc. 19. Klonówka 140. Naczynie kultury łużyckiej

Fig. 19. Klonówka 140. Lusatian culture vessel

W Łukocinie 156, w trakcie prac wykopaliskowych odkryto 296 obiektów archeologicznych w tym 42 obiekty datowane na wczesną epokę brązu (I EB (?); II–II/III EB) a 99 obiektów na epokę brązu (V EB – kultura łużycka). W V okresie epoki brązu mieściła się tu stała osada, we wczesnej epoce żelaza znajdowała się też osada (najprawdopodobniej produkcyjna). Ślady osadnictwa z wczesnej epoki brązu odkryto głównie w południowej części stanowiska. Z okresem tym można wiązać około 20 jam (ryc. 18), w których odkryto fragmenty naczyń i narzędzia krzemienne wykonane techniką łuszczeniową. Zabytki ceramiczne zdobione są odciskami sznura dwudzielnego, liniami rytymi i sporadycznie listwą plastyczną umieszczoną pod krawędzią wylewu. Ślady osadnictwa z V epoki brązu i wczesnej epoki żelaza odkryto na całej powierzchni badanego stanowiska. Odkryte relikty to przede wszystkim jamy i dołki postłupowe. Zdecydowana większość obiektów była zniszczona, zachowały się jedynie spągi jam. Na szczególną uwagę zasługują odkryte piece. Materiał zabytkowy (fragmenty naczyń ceramicznych) określa chronologię tych obiektów na Ha C-D. Całkowity obszar badanego stanowiska rozciąga się na znacznie większej powierzchni. Jego dalsza część znajduje się na wschód i południe od założonych wykopów.

W Klonówce 140, z późną epoką brązu i wczesną epoką żelaza można połączyć zbiór 74 fragmentów ceramiki (ryc. 19), w zdecydowanej większości (66 fragmentów) pochodzący z luźnej warstwy spływowej oraz 2 obiektów nieruchomych z pojedynczymi fragmentami naczyń w wypełniskach (ryc. 20-21). Planigrafia odkrytych obiektów oraz materiału z warstwy wykazuje tendencję do grupowania się ich w dwóch odrębnych strefach. Pierwsza – zlokalizowana w części północnej stanowiska, obejmuje mniej licznie występujący materiał w ilości od 1 do 8 fragmentów na arze oraz 2 obiek-

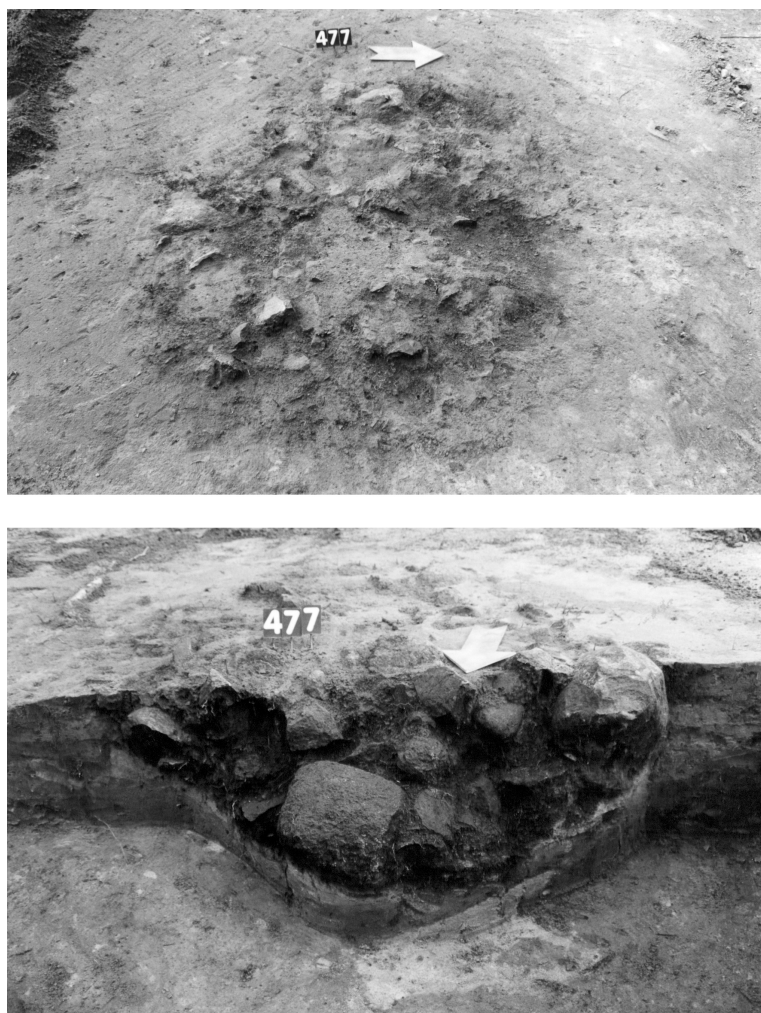

Ryc. 22. Ulkowy 24. Piec z wczesnej epoki żelaza

Fig. 22. Ulkowy 24. Early Iron Age kiln

bruki/konstrukcje kamienne noszące ślady przepalenia, zawierały resztki spalenizny, popiołu, węgla drzewnych, polepy, ceramiki czy kości zwierzęcych (ryc. 22-23), jamy – obiekty o wymiarach 30/50 cm długości (niekiedy większe), różnych kształtów, w przekroju najczęściej nieckowate (U lub V – kształtne) ewentualnie workowate, zawierające pozostałości naturalne i kulturowe. Niestety ze względu na niejednoznaczne kryteria nie dokonano jeszcze szczegółowych podziałów na jamy: zasobowe, odpadowe czy gospodarcze.

Pozyskano liczny materiał zabytkowy w postaci fragmentów ceramiki, fragmentów polepy, fragmentów niezidentyfikowanych przedmiotów żelaznych i brązowych, kości zwierzęcych i węgla drzewnych (ryc. 24-25).

Ryc. 23. Ulkowy 24. Palenisko z wczesnej epoki żelaza

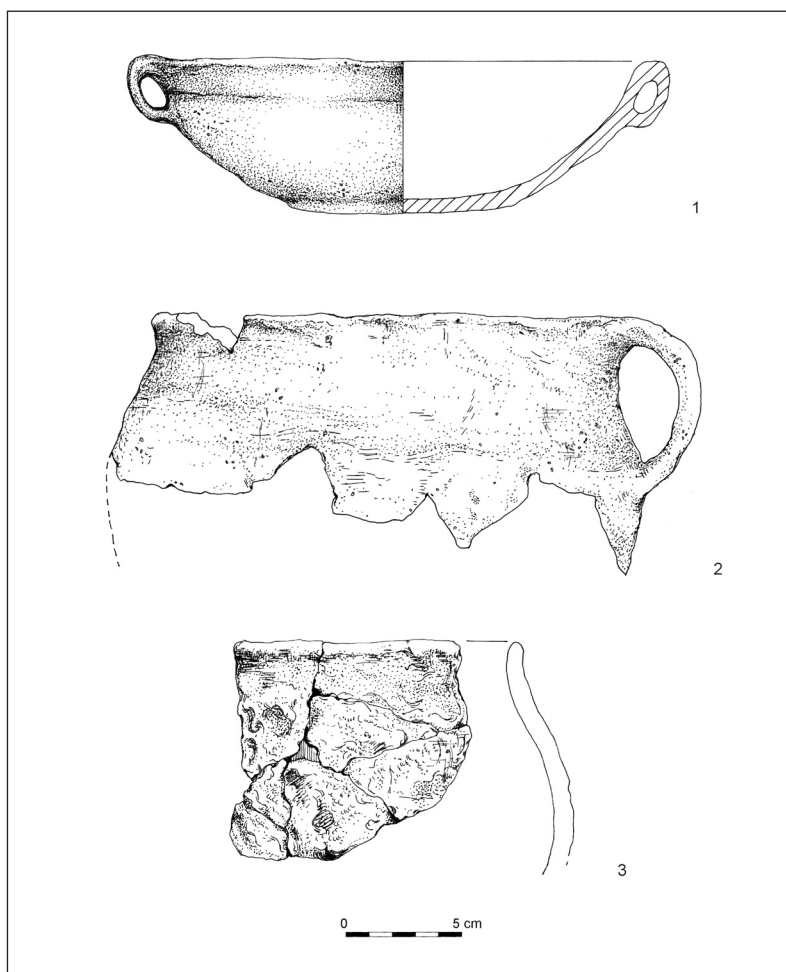
Fig. 23. Ulkowy 24. Early Iron Age hearth

W Rębielczu 32 na okres wczesnej epoki żelaza wydатовano 5 obiektów. Jamy odkryto w południowej części stanowiska na powierzchni 2 arów w obrębie warstwy II. Wszystkie jamy reprezentują typ obiektu zasobowego, na co wskazują konstrukcje w partiach spągowych. Tak jak w okresie poprzednim część jam o nieokreślonej chronologii znajdujących się w pobliżu może być związana z jamami zasobowymi, zwłaszcza dołki posłupowe.

W Mieście 154, przebadano teren o powierzchni około 185 arów. Wyodrębniono kilka skupisk obiektów archeologicznych, będących relikami istniejącego tu osadnictwa pradziejowego ludności kultury pomorskiej (3 piece, jamy odpadkowe), usytuowanych na wzgórzu łagodnie opadającym w kierunku południowym.

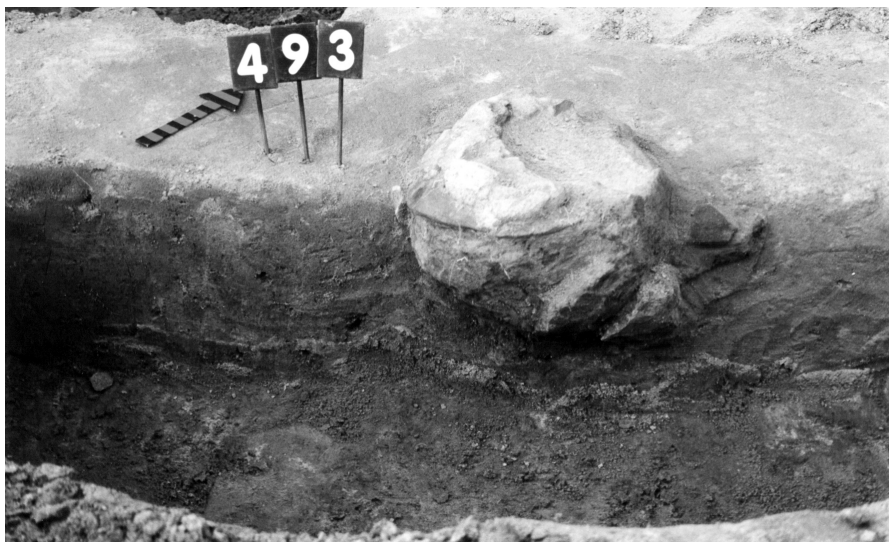
W Mieście 155, do badań przeznaczono teren bezpośrednio zagrożony budową autostrady i wynoszącą 262 ary. W trakcie prac wykopaliskowych odkryto 245 obiektów archeologicznych w tym 61 obiektów datowanych na wczesną epokę żelaza zawierających ceramikę i węgiel drzewny.

W Łukocinie 156, w trakcie prac wykopaliskowych odkryto 296 obiektów archeologicznych, z czego 45 obiektów pochodziło z wczesnej epoki żelaza. Odkryto je w trzech głównych grupach. Pierwsza znajduje się w południowej części stanowiska. Zlokalizowano tu 2 piece (ryc. 26), paleniska, jamy gospodarcze i dołki posłupowe. Kolejnych 10 obiektów zlokalizowano w środkowej części stanowiska przy wschodniej granicy rozgraniczenia autostrady. Stanowiły one zapewne jeden kompleks produkcyjny z piecem, jamami i dołkami posłupowymi. W północnej części odkryto ko-

Ryc. 24. *Ulkowy 24. Wybór materiału zabytkowego wczesnej epoki żelaza*

Fig. 24. *Ulkowy 24. Selection of Early Iron Age artefacts*

Ryc. 25. *Ulkowy 24. Naczynie z wczesnej epoki żelaza*

Fig. 25. *Ulkowy 24. Early Iron Age vessel*

lejne zgrupowanie obiektów, ale w większym rozproszeniu. Również w tej grupie na plan główny wybija się piec, poza nim odkryto jamy gospodarcze, glinianki i studnię, której budowy jak się wydaje nie dokończono.

W Lubiszewie 163, zbadano łącznie obszar o powierzchni 524 arów. Ogółem wyeksplorowano 323 obiekty związane z okresem wczesnej epoki żelaza. Wszystkie obiekty zachowane w fazie spągowej odkrywane były pod 35–40 cm warstwą gliniastej ziemi ornej, w intensywnie spoistej glinie morenowej. Na stanowisku nie odnotowano ciągłej warstwy kulturowej. Być może została ona zniszczona eksploatacją rolniczą badanego terenu oraz założoną tu gęstą siecią rowów melioracyjno-wodociągowo-gazowych. Obiekty z okresu wczesnej epoki żelaza to głównie pozostałości jam użytkowych i posłupowych o nieokreślonej funkcji, ale i 1 półziemianki (?) ze śladami po słupach, 1 pieca, 18 palenisk kamiennych, 19 jam paleniskowych, 8 jam zasobowych (?) oraz 2 jam grobowych z przepalonymi szczątkami kości ludzkich. Dostarczyły one w sumie ponad 900 fragmentów naczyń glinianych, z których można było zrekonstruować 1 naczynie w 1/2 całości i fragmentarycznie kilkadziesiąt innych słabo zachowanych. Są to m. in. garnki (w tym bardzo dużych rozmiarów naczynie zasobowe z uchem -być może z uchami (?), na załomie brzuśca), garnki o wyodrębnionej lejkowato szyi, formy jajowate, dzbanki (?), czarki (?), podkładki (talerze krążkowe). W wyniku przeprowadzonej analizy fragmentów naczyń glinianych wyodrębniono ślady osadnictwa, które wiązać można z kulturą łużycką i pomorską, ujętą w szerokich ramach czasowych od okresu halsztackiego po okres lateński. Można przypuszczać, że była to osada typu sezonowego, o czym może świadczyć brak trwałych elementów zabudowy jak i warstwy kulturowej. Natomiast 2 jamy gro-

Ryc. 26. Łukocin 156. Profil pieca z wczesnej epoki żelaza

Fig. 26. Łukocin 156. Section through Early Iron Age kiln

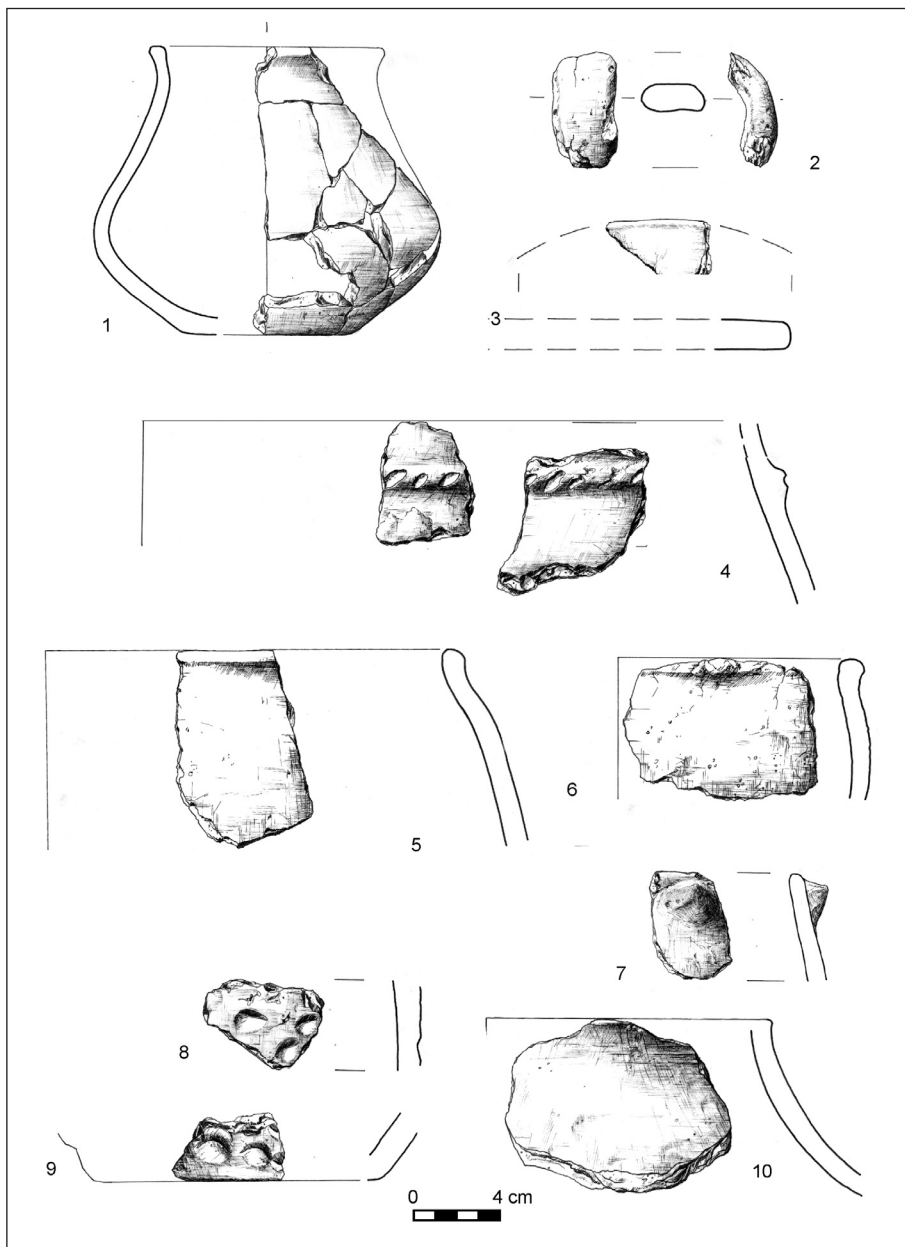
bowe (w postaci przepalonych szczątków kości ludzkich i pojedynczych fragmentów naczyń glinianych (urn?), odsłonięte w środkowej partii obszaru badań, przy zachodniej granicy pasa autostrady, przetrwałe w stanie kompletnego zniszczenia tuż pod 20 cm warstwą orną, być może sygnalizują zachowane już poza pasem planowanej autostrady relikty większego cmentarzyska ciepłopalnego z okresu wczesnej epoki żelaza.

W Brzeźnie 136, na okres wczesnej epoki żelaza można datować obiekt 60 – rozmyte, plamiste zaciemnienie o grubości 25 cm i wymiarach 195 x 105 cm odkryte na głębokości około 17 cm pod warstwą akumulacyjną. Zarówno w obrębie zaciemnienia jak i w przylegającej do niego warstwie wystąpiło łącznie 26 drobnych fragmentów ceramiki.

W Brzeźnie 138, pozostałości osadnictwa z wczesnej epoki żelaza wydają się przybierać postać stosunkowo zwartego zespołu obiektów z licznym materiałem zabytkowym. Na 162 fragmenty ceramiki z tego okresu około 103 fragmenty wystąpiło w zamkniętych obiektach a 59 fragmentów znanych jest z warstwy spływowej i obiektów młodszych (ryc. 27-28) i jamy mogących być pozostałością budynku słupowego. W niewielkiej odległości od budynku naziemnego wystąpił półziemiankowy obiekt z materiałem ceramicznym jak też odpadami krzemiennymi. Pojedynczy obiekt (fot. 29-30), wystąpił również około 30 m na południe od wspomnianego zgrupowania obiektów.

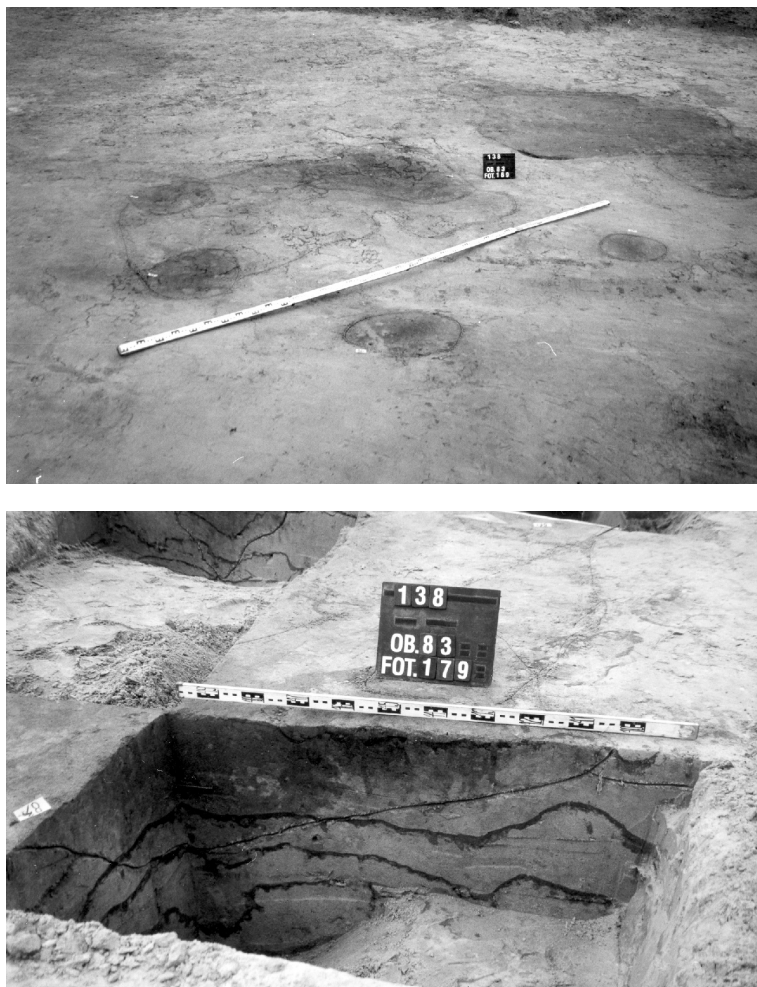
W Klonówce 140, łącznie w latach 2003-2004 zbadano 229 arów powierzchni stanowiska odkrywając kolejne 973 obiekty, z czego 2 obiekty ze schyłkowej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza.

W Olszówce 70, w zespole ceramiki z roku 2003 najczęściej znaleziono fragmentów naczyń datowanych na wczesną epokę żelaza, pozyskano je z obiektów i warstw akumulacyjnych. Około 3000 fragmentów naczyń ceramicznych pochodzi z tego okresu. Silne rozdrobnienie materiału nie pozwoliło na rekonstrukcję form naczyń.

Ryc. 27. Brzeźno 138. Ceramika z wczesnej epoki żelaza (z warstw i obiektów)

Fig. 27. Brzeźno 138. Early Iron Age pottery (from contexts and features)

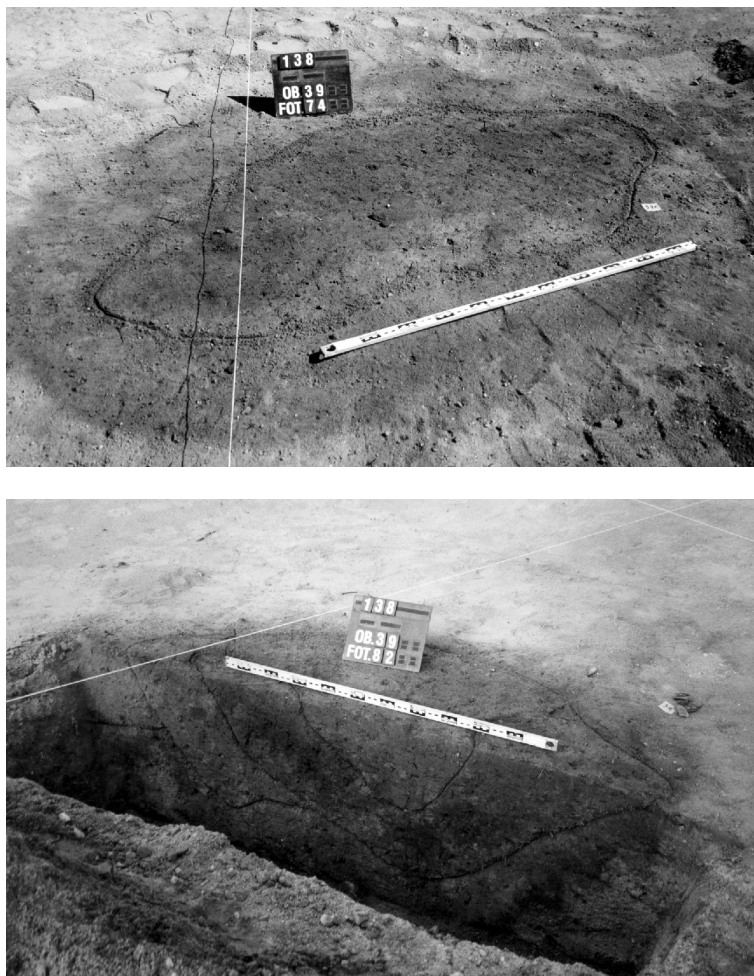

Ryc. 28. Brzeźno 138. Obiekt słupowy z wczesnej epoki żelaza

Fig. 28. Brzeźno 138. Early Iron Age post-built structure

Na podstawie zachowanych części, ornamentyki oraz sposobu wykonania masy ceramicznej materiał ten można przyporządkować ludności tzw. cyklu łużycko-pomorskiego z okresu halsztackiego i wczesnego okresu lateńskiego. Ta faza osadnictwa uchwytana jest na całym przebadanym do tej pory obszarze stanowiska (ryc. 31).

W Barłóżnie 115, osada datowana na wczesną epokę żelaza zajmowała większy obszar od pozostałości osadnictwa kultury pucharów lejkowatych. Dominowały tu różnego typu jamy i paleniska oraz kilka ziemianek. Badany teren zajęty przez osadę z wczesnej epoki żelaza, wykazywał duże zróżnicowanie z uwagi na jej wewnętrzne zagospodarowanie. Dotyczy to między innymi dyspersji obiektów nieruchomych. Zauważalna była tutaj dysproporcja wynikająca z uwarunkowań terenowych. Większe zagęszczenie obiektów występowało na wspomnianych wyniesieniach lub na

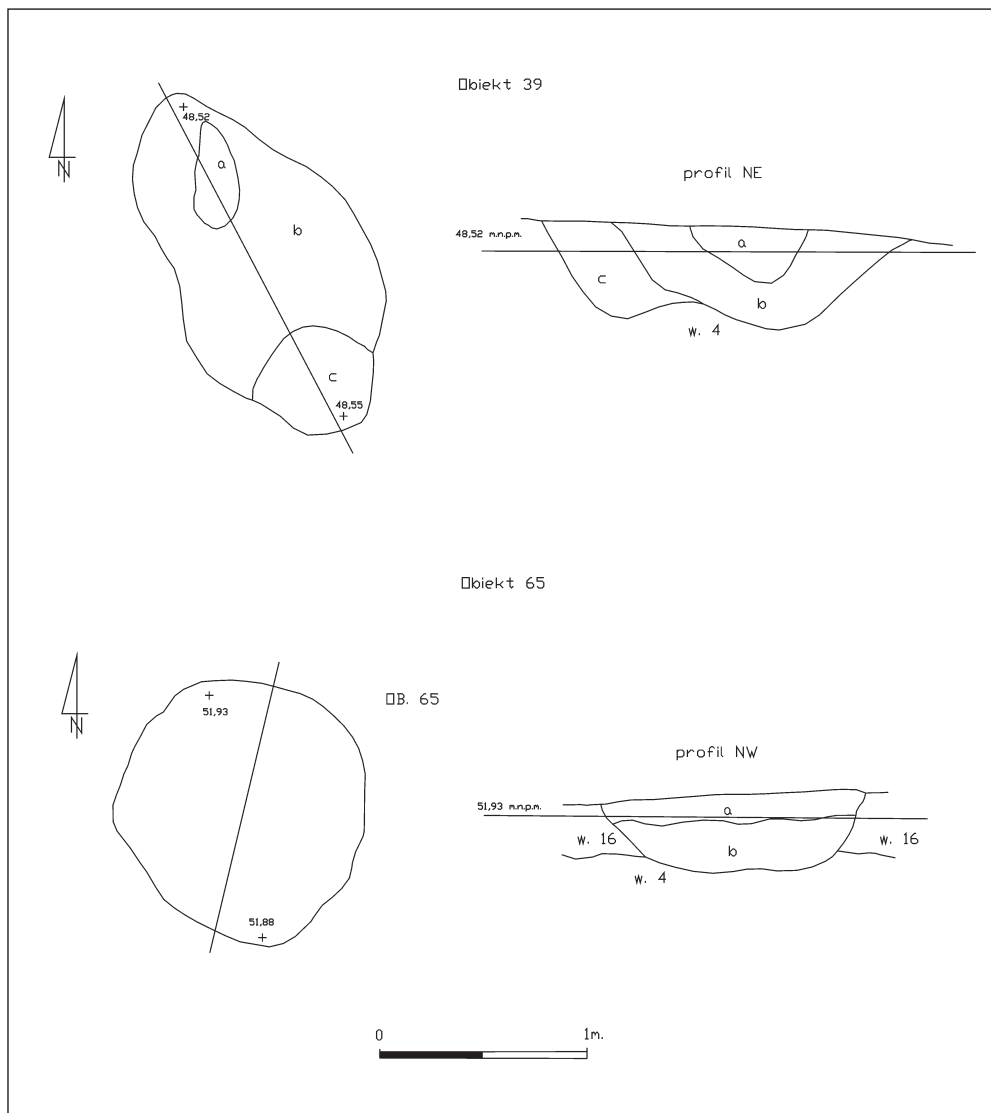

Ryc. 29. Brzeźno 138. Jama z wczesnej epoki żelaza

Fig. 29. Brzeźno 138. Early Iron Age pit

ich łagodnych zboczach, w przeciwieństwie do podmokłych obniżień między nimi. Wyjątkowo duże zgrupowanie jam stwierdzono na płaskim wyniesieniu gdzie zarejestrowano ponad 50 obiektów o charakterze gospodarczym. Druga południowa część osady miała raczej gospodarczy charakter. Odkryto na jej obszarze jedynie jamy oraz piece lub paleniska. Szczególnie istotne jest zarejestrowane w skrajnej południowej partii tego fragmentu stanowiska, skupisko obiektów położonych bardzo blisko siebie. Około 70 obiektów w postaci jam lub palenisk usytuowanych było zaledwie na przestrzeni 10 arów. Charakterystyczna była ich duża zbieżność w zakresie kształtu i pojemności. Większość posiadała kształt w rzucie poziomym owalny, o średnicy od około 1m do 1,5 m. Miąższość dochodziła od 20 do 50 cm. Istotny jest fakt, iż praktycznie każdy obiekt zawierał inwentarz złożony z dosyć pokaźnej ilości fragmentów

naczyń glinianych. Wstępna analiza ceramiki z osady pozwoliła wydzielić kilka następujących form naczyń: baniaste naczynia ze średnicą otworu nieco mniejszą od średnicy brzuśca i schropowaceniem pod lekko wyodrębnioną szyjką, naczynia zasobowe i jajowate szerokootwowe, małe dzbanki z taśmowatymi uchami oraz często występujące płaskie talerze lub podstawki. Generalnie ceramika charakteryzowała się bardzo oszczędnym zdobnictwem w formie guzków oraz poziomych dookołnych i ukośnych nacięć na listwach plastycznych. Duży procent naczyń należy zaliczyć

Ryc. 30. Brzeźno 138. Jamy gospodarcze z wczesnej epoki żelaza

Fig. 30. Brzeźno 138. Early Iron Age storage pits

Ryc. 31. Olszówka 70. Palenisko z wczesnej epoki żelaza

Fig. 31. Olszówka 70. Early Iron Age hearth

do słabo wypalonych, co było dosyć typowym zjawiskiem dla ceramiki kultury pomorskiej z terenu Pomorza Gdańskiego. Chronologia osady jest trudna do określenia ze względu na mało charakterystyczne i zarazem uniwersalne formy o stosunkowo długim okresie użytkowania. Pewnym wyznacznikiem określającym ramy czasowe są naczynia schropowane do 2/3 wysokości i posiadające ukośne nacięcia na poziomych listwach. Między innymi na ich podstawie osadę można datować na początek okresu lateńskiego lub przełom Hallstattu D i okresu lateńskiego.

Ostatnią z wydzielonych jednostek stanowi cmentarzysko ciałopalne odkryte w skrajnej południowej części stanowiska. Zajmowało ono obszar o wielkości około 30 arów. W wyniku prac wykopaliskowych odkryto 11 grobów ciałopalnych.

Pod względem rodzaju należy je zaliczyć do pochówków jamowych ciałopalnych bez konstrukcji kamiennych. Część z nich posiadała niekiedy, ograniczoną obstawę kamienną, która jednak nie tworzyła żadnej szczególnej formy. Nie stwierdzono żadnego klasycznego grobu skrzynkowego charakterystycznego dla kultury pomorskiej. Kilka grobów miała urnę ustawioną na podstawie kamiennej. Widoczne jest zróżnicowanie w zakresie ilości popielnic umieszczonych w grobach. Ilość ich wahała się od jednej do czterech. Ważną informacją jest obecność w trzech pochówkach reliktywów formy podobnej do kloszowej. Jednak po dużych naczyniach, które mogły pierwotnie przykrywać urny, pozostały w momencie odkrycia tylko fragmenty. Ponadto zarejestrowano obecność czterech grobów jamowych. Istotnym faktem było występowanie, czyli różnego typu jam towarzyszącym pochówkom. Przypuszczalnie należy je interpretować, jako pozostałości po obrzędowych uctach związanych z rytuałem pogrzebowym. W ich wnętrzach znajdowały się najczęściej misy lub dzbanki i mniejsze nieokreślone naczynia ceramiczne, zachowane we fragmentach.

W Kościelnej Jani 124, jedna z faz osadnictwa na tym terenie miała miejsce we wczesnej epoce żelaza. W trakcie dwóch sezonów badawczych udało się odkryć głównie obiekty o charakterze sepulkralnym, typowe dla tej kultury. Są to relikty grobów w obstawie kamiennej z zachowanymi urnami, a także jamy związane być może z obrzędami pogrzebowymi, w których występowały węgle drzewne, przepalone kości oraz spora ilość fragmentów ceramiki.

OKRES LATEŃSKI

W Stanisławiu¹⁵⁹, możemy mówić o istnieniu śladów osadnictwa ze środkowego okresu lateńskiego, przypadającego na fazę LC, ok. 300-100 r. p.n.e. (wg. Reineckego). Znalaziono 2 obiekty z tego okresu, jednak na tej podstawie trudno wyciągać jakiegokolwiek wnioski.

W Stanisławiu¹⁶² do najciekawszych znalezisk należały relikty najstarszej zarejestrowanej fazy osadniczej z wczesnego i środkowego okresu lateńskiego (L A-B), związane z kulturą pomorską. Z tego okresu pochodził przede wszystkim obiekt zawierający szczątki dwóch lub trzech rozbitych popielnic z resztkami stosu pogrzebowego, zawierającego silnie przepalone ludzkie szczątki kostne. W niedalekim sąsiedztwie tego obiektu zlokalizowano jeszcze kilka podobnie datowanych obiektów, a całość mieściła się w strefie dość wyraźnie wyodrębniającej się od innych reliktywów kulturowych. Ze względu na fakt, iż obiekt z popielnicami znajdował się na zachodnim skraju autostrady, nie rozszerzono zasięgu stanowiska w tym kierunku, co uniemożliwiło ocenę, czy zlokalizowany obiekt jest fragmentem większego cmentarzyska. Duża część znalezionych fragmentów ceramiki pochodziła z okresu lateńskiego.

W Olszówce 70, około 2600 fragmentów naczyń ceramicznych datować można na późny okres lateński. Wykonane rekonstrukcje oraz technologia wykonania pozwala przyporządkować ten materiał ludności kultury oksywskiej.

OKRES RZYMSKI

W Rusocinie 113, druga faza chronologiczna, utożsamiana z ludnością kultury wielbarskiej, która zasiedliła ten teren prawdopodobnie w latach 75-250 roku n.e., przesądziła o obliczu kulturowym stanowiska. Na przebadanych w 2003 i 2004 roku arach, większość obiektów miało metrykę późnorzymską. Zasięg osady z tego okresu można w tej chwili ocenić na 600 arów, co stawiałoby ją w rzędzie największych, tak datowanych osad z tego okresu na Pomorzu Gdańskim. Jest to jednak wielkość hipotetyczna, gdyż chronologię wielu obiektów określono tylko na podstawie ich homogeniczności struktury i zawartości oraz ze względu na miejsce zlokalizowania. Niestety, duża liczba obiektów pozbawiona była materiałów zabytkowych. Należy również dodać, że intensywność użytkowania terenu w poszczególnych częściach osady była różna. W sezonie 2003 przebadano 267 arów, na których zarejestrowano 462 obiekty kulturowe, natomiast w roku 2004 przeprowadzono eksplorację archeologiczną na dalszych 400 arach stanowiska, na których znaleziono 548 obiektów. Tak, więc, w omawianych dwóch latach 2003-2004 przebadano 667 arów z 1010 obiektami. Wystąpiły one na większości przebadanych arów. Najliczniejszą grupę stanowiły jamy, znalezione w liczbie 646. Drugą, co do wielkości, kategorią obiektów były doły posłupowe, zadokumentowane w liczbie 192. Ponadto znaleziono 56 ziemianek, 50 palenisk oraz 4 obiekty poprodukcyjne. Pod względem morfologicznym charakter tych znalezisk był podobny. Wszystkie obiekty wkopane były w jasno-żółtą glinę calcową z domieszką zielonkawego, drobno-ziarnistego piasku. Na zawartość wszystkich obiektów składały się pozostałości spalenizny, polepy i brunatnej próchnicy o niskim stopniu humifikacji oraz naturalnych, takich jak szarej piaszczystej gliny, żółtego gliniastego piasku, brązowej gliny i inkluzji żelazistych. Cechą charakterystyczną tych obiektów były niewielkie ilości znajdowanego w nich ruchomego materiału zabytkowego, nawet w przypadku obiektów dużych dobrze eksponowanych o wyraźnych i dużych profilach wypełniska sięgających 80-90 cm. Większość, tzn. 487 fragmentów ceramiki określono wstępnie na pochodzące z okresu rzymskiego. W efekcie przeprowadzonych prac pozyskano też ułamki kości zwierzęcych, liczne grudki polepy oraz węgle drzewne.

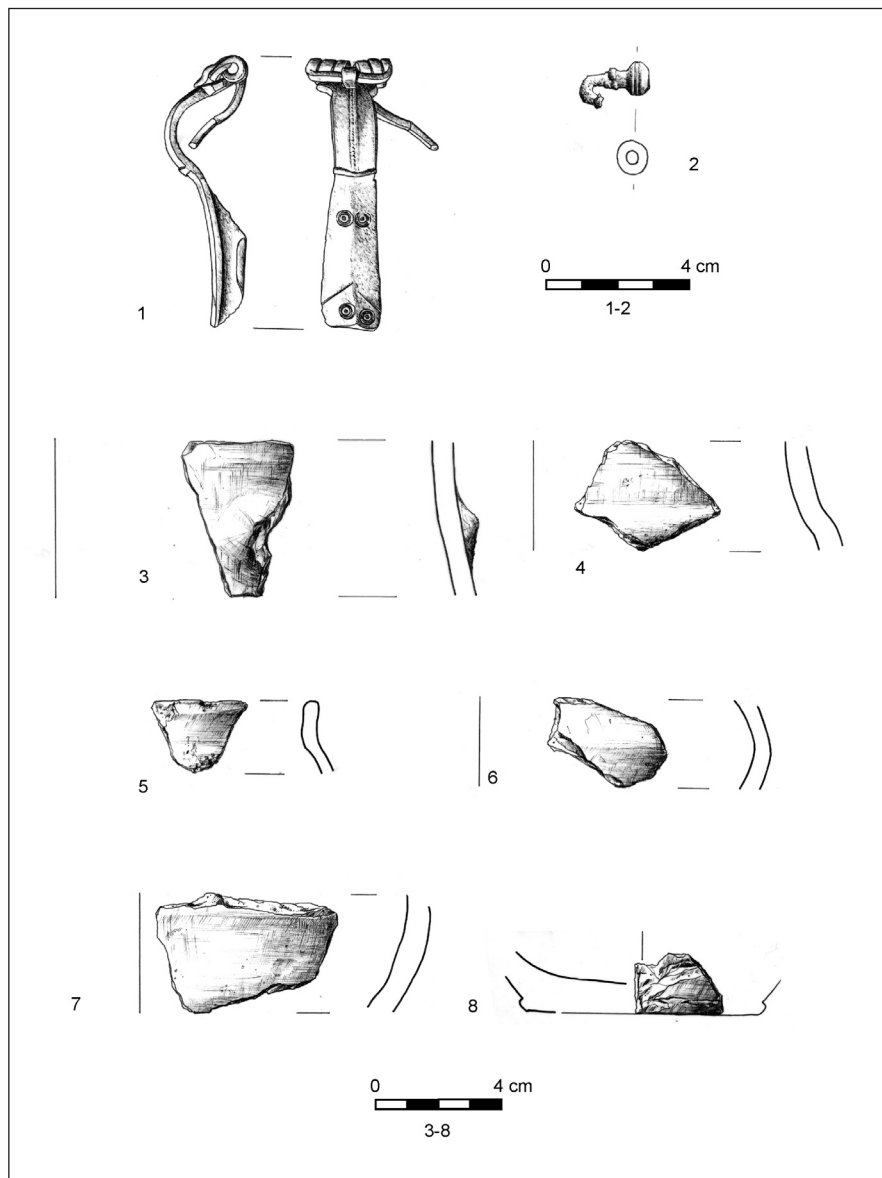
W Stanisławiu 159, w młodszej wydzielonej fazie, przypadającej na okres rzymski dokonano prawdopodobnie tylko jednej okupacji omawianego terytorium. W okresie tym, decydującym o obliczu kulturowym stanowiska zasiedlenie mogło nastąpić na przełomie faz C₁/D. Przybycie na ten teren wspólnoty osadniczej nie musiało być aktem jednorazowym, jednak w świetle skąpo zachowanych materiałów ruchomych i nieruchomych, niemożliwe było jednoznaczne wydzielenie poszczególnych, różniących się chronologicznie stref aktywności gospodarczej. Osadnictwo z tego okresu objęło swym zasięgiem przeważającą część badanego stanowiska, głównie w zachodniej i północno-środkowej części. Obiekty rzymskie zarejestrowano na około 70 arach, jednak cały użytkowany wówczas obszar mógł

obejmować znacznie większą powierzchnię, sięgającą 110 arów. Wynika to stąd, że nie określono chronologicznie obiektów we wschodniej części stanowiska, których homogeniczność z obiektami rzymskimi nie ulega wątpliwości i prawdopodobnie były użytkowane w tym samym czasie. Na badanym stanowisku znaleziono łącznie 120 fragmentów naczyń glinianych, pochodzących z 52 obiektów kulturowych. Większość, tj. 96 zabytków pochodziła z drugiej fazy zasiedlenia stanowiska, a więc z okresu rzymskiego. Z pozostałych zabytków znaleziono 487 szczątków kostnych, a ponadto pobrano do analizy 10 grudek polepy, 52 fragmenty węgla drzewnych oraz 15 próbek paleobotanicznych

W Stanisławiu 162, kolejna fala osadnicza pojawiła się na tym terenie w okresie rzymskim, na przełomie faz B₂/C₁. Biorąc pod uwagę rozpiętość czasową tego napływu, mieliśmy tutaj prawdopodobnie do czynienia z kilkoma grupami ludności, które zasiedlały to terytorium sezonowo, tworząc niewielkie obozowiska. Zasięgi użytkowania obszaru przez poszczególne grupy są w chwili obecnej nieczytelne, głównie za względu na ubóstwo zachowanych materiałów ruchomych. Osadnictwo z tego okresu objęło swym zasięgiem przeważającą część badanego stanowiska, głównie w środkowej i południowo-wschodniej części. Obiekty rzymskie zarejestrowano na około 70 arach, jednak cały użytkowany wówczas obszar mógł obejmować większą powierzchnię. Osada ludności kultury wielbarskiej w Stanisławiu 162 reprezentowała grupę małych, bezplanowych, otwartych osiedli, z przenikającymi się nawzajem strefami o funkcjach mieszkalnych i produkcyjnych. Obszary zabudowy mieszkalnej reprezentowały małe ziemianki, nie stwierdzono natomiast naziemnych konstrukcji słupowych budynków. Działalność produkcyjna, nastawiona jedynie na zaspokajanie bieżących potrzeb grupy ludności, poświadczona była znaleziskami nielicznych palenisk. Brak znalezisk zabytków ruchomych innych niż ceramiczne, nie pozwala na sprecyzowanie charakteru prowadzonej w osadzie działalności rękodzielniczej. Biorąc pod uwagę rodzaj zachowanych relikwów, można wysunąć przypuszczenie, że przez cały czas istnienia była to osada sezonowa o charakterze rotacyjnym. Nasycenie zabytkami ruchomymi obiektów z okresu rzymskiego było niewielkie i ograniczało się najczęściej do pojedynczych znalezisk w obrębie badanych obiektów. Do tej fazy zasiedlenia osady zaliczono 57 fragmentów naczyń.

W Brzeźnie 138, okres rzymski cechuje intensyfikacja procesów osadniczych na badanym stanowisku. Potwierdza to także ilość materiału ruchomego (ryc. 32) – ceramiki kultury wielbarskiej (285 fragmentów), stanowiącej ok. 27% całości pozyskanego na stanowisku materiału ceramicznego, oraz znaleziska ozdób brązowych – fibuli i szpili. Rozrzut obiektów i materiału pozwala wyróżnić na stanowisku trzy strefy okupacji osadniczej. Obszarem szczególnie wykorzystywanym było obniżenie między wzgórzami gdzie wystąpiło skupisko obiektów z najliczniejszym materiałem – obiekt półziemiankowy (?), (ryc. 33), z przylegającymi jamami (ryc. 34). Dwie dalsze strefy leżą w podobnych odległościach 40-50 m na północ i południe od „centrum” osady. Część południową stanowią obiekty zlokalizowane najbliżej krawędzi terasy

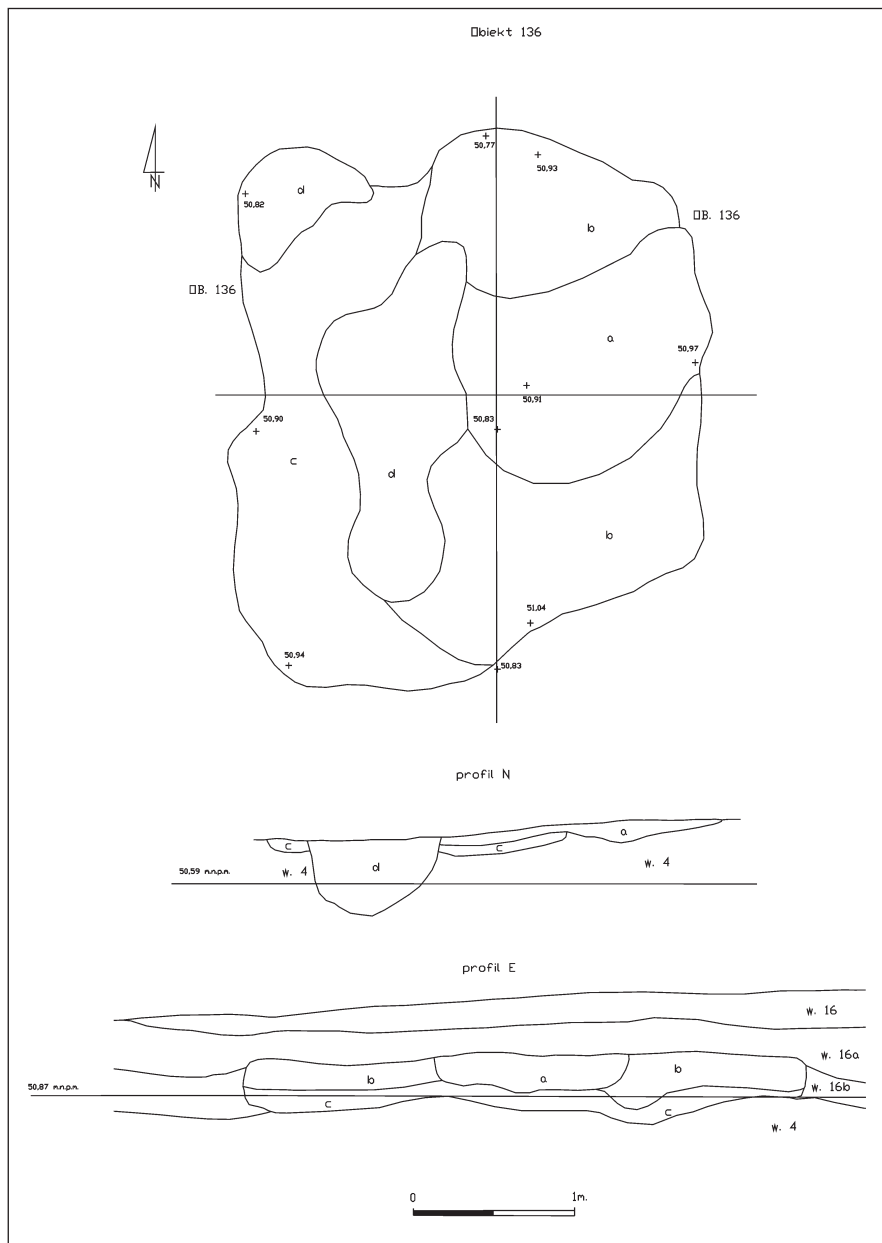
zalewowej – leżące w pobliżu duża jama i hipotetycznie datowane na okres rzymski palenisko z sąsiadującą małą jamą. Interesująco przedstawia się ostatnie skupisko obiektów na przeciwnym – północnym krańcu stanowiska. Nierozpoznane w całości ze względu na uniemożliwiające eksplorację zalesienie terenu, składało się z ze-

Ryc. 32. Brzeźno 138. Zabytki metalowe i ceramika z okresu rzymskiego (z warstw i obiektów)

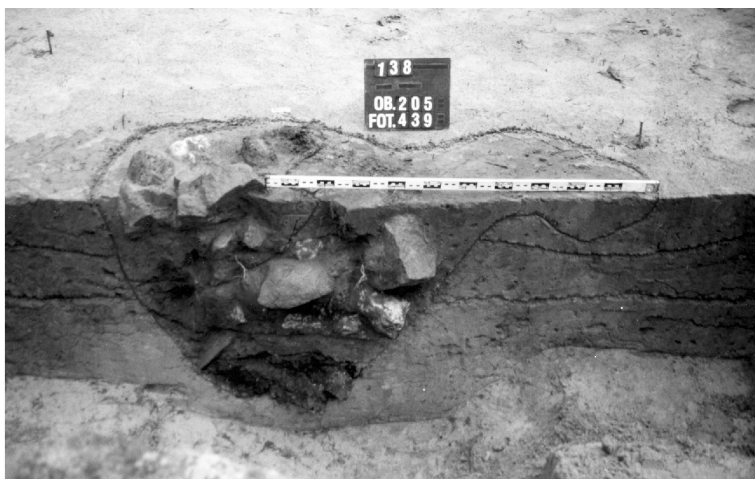
Fig. 32. Brzeźno 138. Roman period metalwork and pottery (from contexts and features)

społu palenisk i pieca (ryc. 35), z kamiennym zasypiskiem. W żadnym z obiektów nie stwierdzono materiału zabytkowego, jednak w pobliżu jednego z palenisk na tej samej głębokości natrafiono na doskonale zachowaną brązową zapinkę oczkową III serii (pruskiej) typu A59, mogącą datować zespół obiektów na fazę B2 wczesnego okresu

Ryc. 33. Brzeźno 138. Domostwo naziemne z okresu rzymskiego

Fig. 33. Brzeźno 138. Roman period dwelling

Ryc. 35. Brzeźno 138. Piec/palenisko z okresu rzymskiego

Fig. 35. Brzeźno 138. Roman period kiln/hearth

barskich w północnej części badanego obszaru pozwoliło połączyć oba stanowiska w jeden rozległy kompleks osadniczy ciągnący się wzdłuż doliny rzeki Wierzycy przynajmniej na długości 700 metrów. Na pograniczu obu stanowisk natrafiono na kolejne 38 pieców-palenisk (ryc. 36-37), posiadających w znacznej części regularny prostokątny zarys, łączących się w 4 skupiska typowe dla centralnej części badanego stanowiska. W obiektach tych nierzadko pojawiały się pojedyncze, w znacznym stopniu lub całości zachowane naczynia ceramiczne (bezucho garnki typu IA,B,C, misy typu XaA, XIVB, pucharki typu XIII A, kubek i wazka typów XVA, XVIA (ryc. 38), niekiedy ustawione dnem do góry. Może to sugerować związek palenisk z produkcją garncarską. W zdecydowanej większości w północnej części stanowiska wstąpiły

Ryc. 36. Klonówka 140. Profil paleniska z okresu rzymskiego

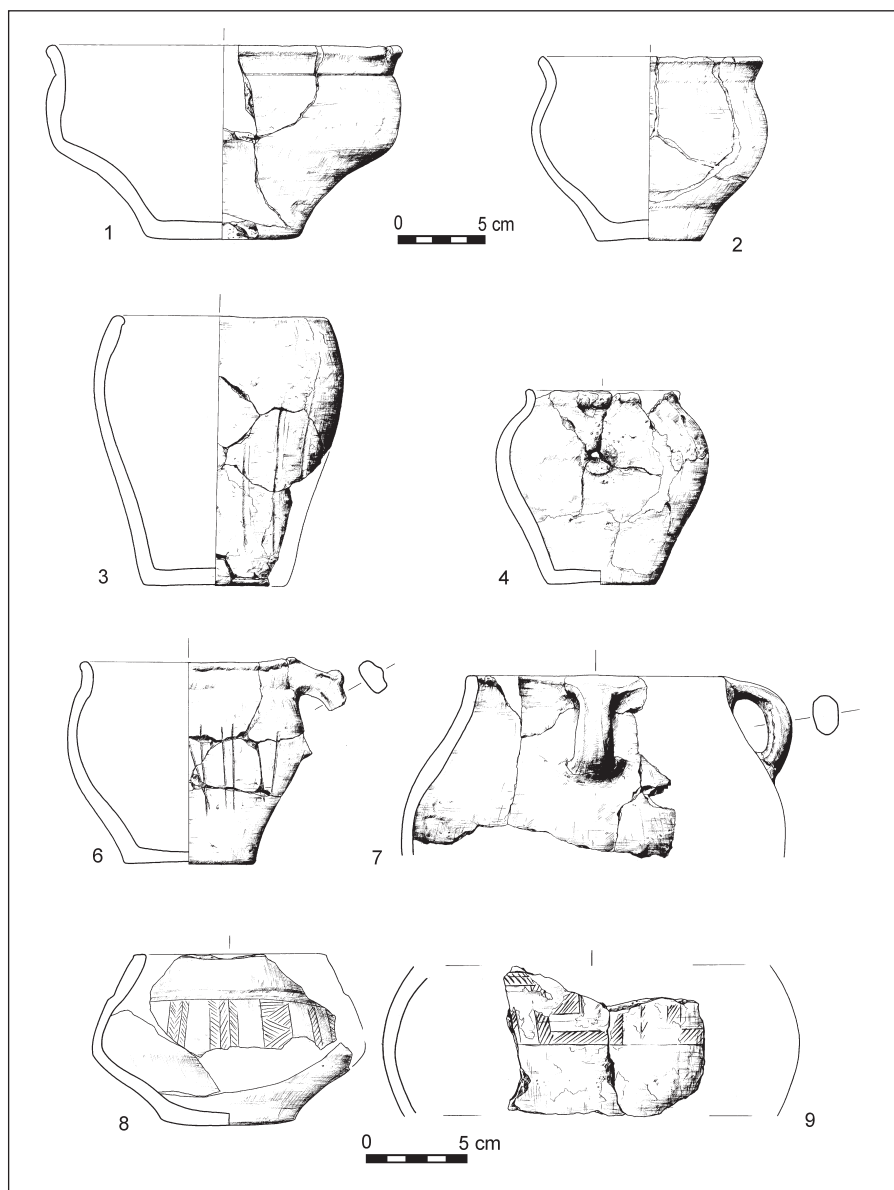
Fig. 36. Klonówka 140. Section through Roman period hearth

Ryc. 37. Klonówka 140. Palenisko z okresu rzymskiego

Fig. 37. Klonówka 140. Roman period hearth

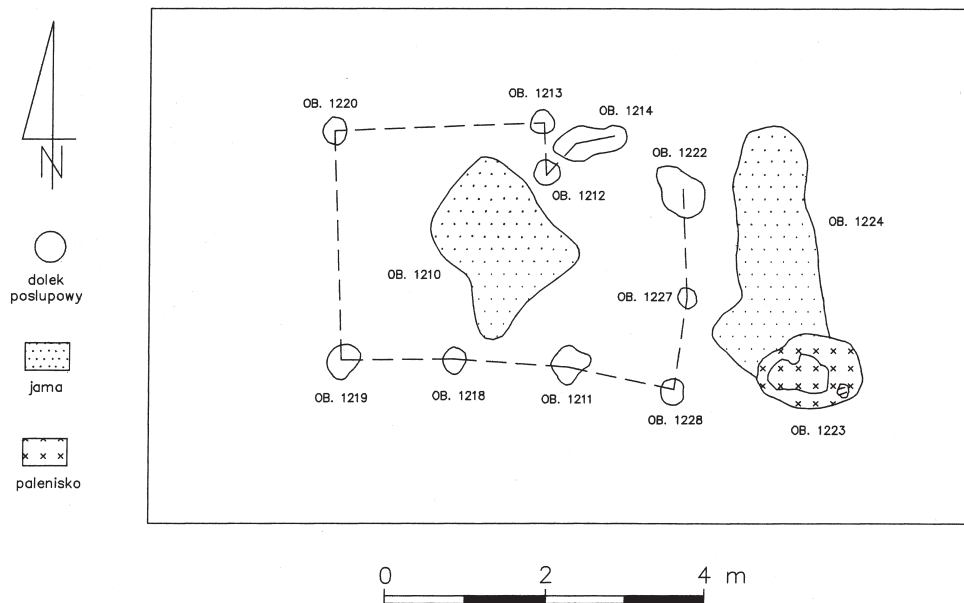
także jamy o charakterze gospodarczym (ok. 70), niekiedy z liczniejszym materiałem ceramicznym i kośćmi zwierzęcymi, a także obiekty o domniemanym charakterze mieszkальnym (półziemiankowe jak i lekkie konstrukcje naziemne (ryc. 39-40). Z przebadanych wypełnisk obiektów kultury wielbarskiej pochodzi ok. 800 fr ceramiki, ok. 100 fr polepy, 10 fr prześlików i ciężarków glinianych. O intensywności

Ryc. 38. Klonówka 140. Ceramika kultury wielbarskiej

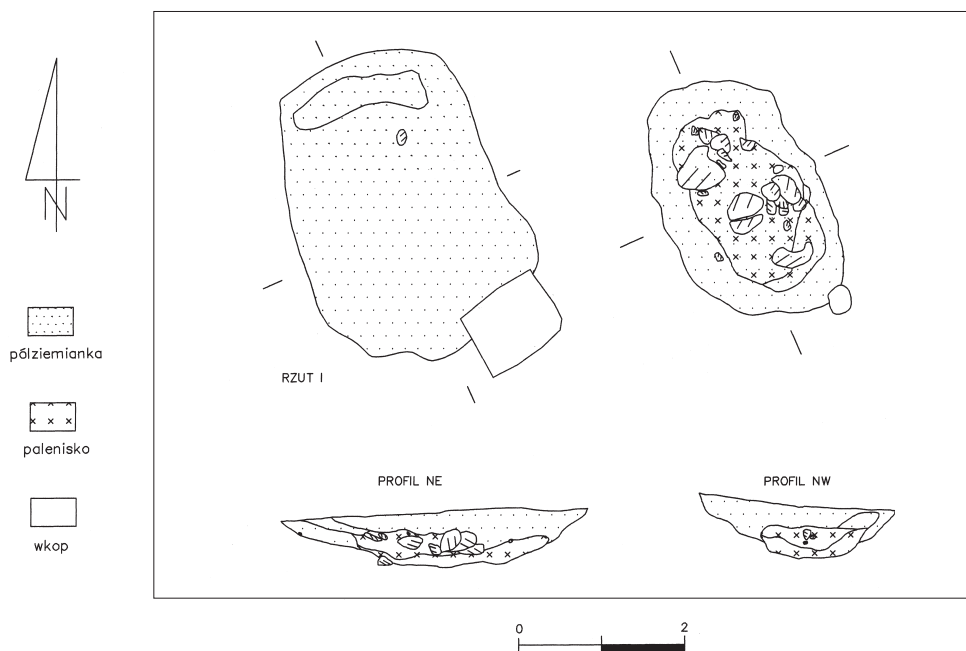
Fig. 38. Klonówka 140. Wielbark culture pottery

osadnictwa w okresie rzymskim może świadczyć występująca na ok. 30% stanowiska warstwa spływowa z licznym materiałem ruchomym (ok. 3200 fragmentów), osiagająca w północno-zachodniej części stanowiska ok. 3 m miąższości. Prace w południowej części stanowiska dostarczyły proporcjonalnie niewielkiej liczby obiektów oraz materiału ruchomego. Odkryty w roku 2002 fragment cmentarzyska wielbarskiego

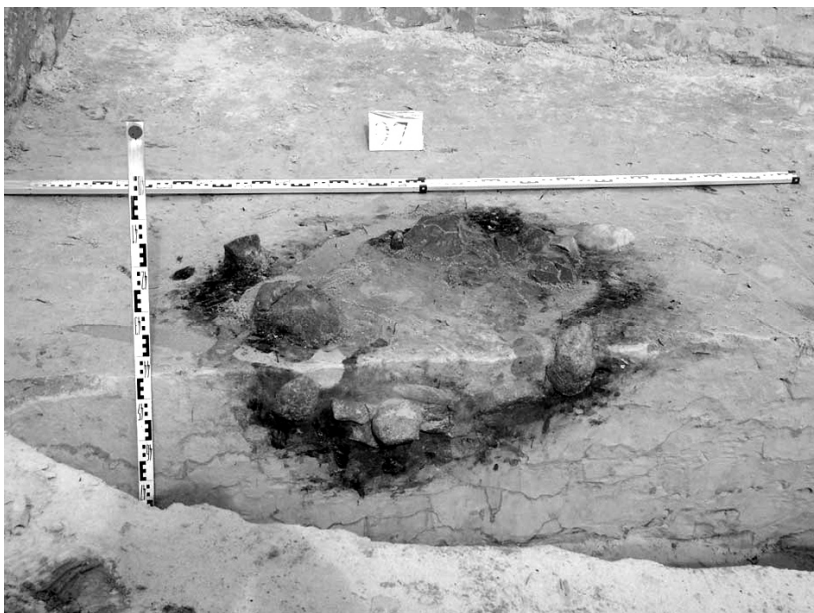
Ryc. 39. Klonówka 140. Budynek słupowy z okresu rzymskiego

Fig. 39. Klonówka 140. Roman period post-built structure

Ryc. 40. Klonówka 140. Półziemianka z okresu rzymskiego

Fig. 40. Klonówka 140. Roman period grubenhäus

Ryc. 41. Barłożno 114. Palenisko z okresu rzymskiego

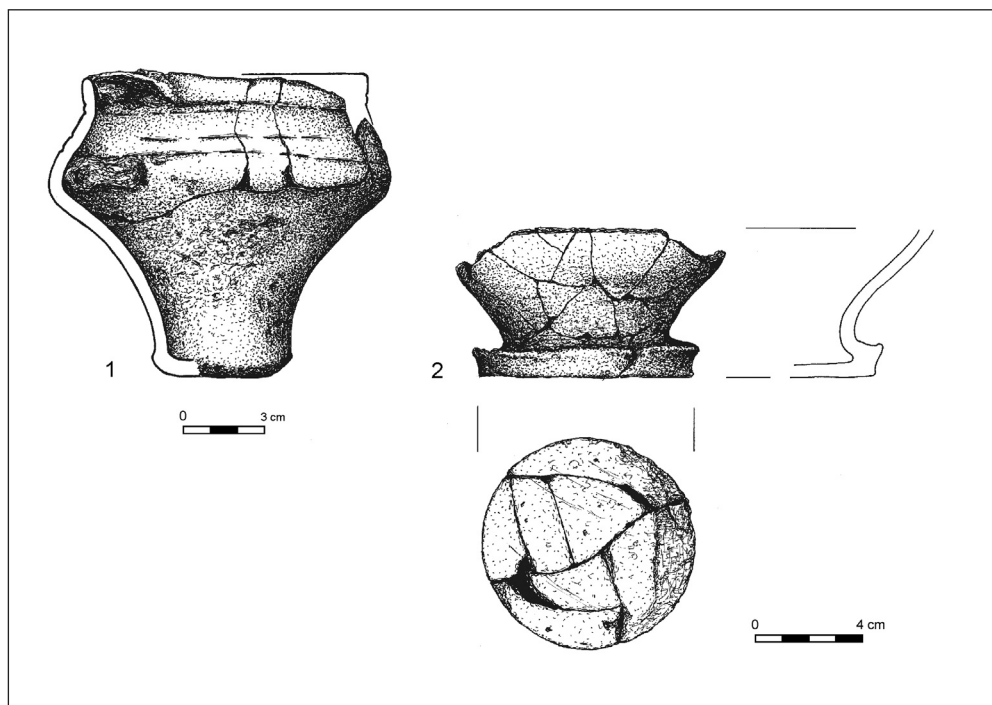
Fig. 41. Barłożno 114. Roman period hearth

okazał się peryferią nie mającą kontynuacji w dalszej części badanego obszaru. Idące w parze zanikanie w tej strefie występowania obiektów osadniczych daje tu podstawy do wyznaczenie południowej granicy zasięgu kompleksu osadniczego z okresu rzymskiego. Chronologia nowo odkrytych materiałów z okresu rzymskiego nie zmienia dotychczasowego datowania osady na fazy B2/C1 - pocz. C2. W trakcie trwających 7 miesięcy dwóch ostatnich sezonów przebadano w całości liczący 113 arów obszar między stanowiskami 140 i 54 w części północnej jak również 116 arowy odcinek autostrady na południe od odkrytego w 2002 roku cmentarzyska. Łącznie w latach 2003-2004 przebadano 229 arów powierzchni stanowiska odkrywając kolejne 973 obiekty nieruchome, z czego 205 określono jako rzymskie.

W Olszówce 70, z warstw akumulacyjnych jak i z obiektów pozyskano około 2000 fragmentów ceramiki datowanej na późny okres rzymski i należących do kultury wielbarskiej.

W Barłożnie 114, na uwagę zasługuje skupienie szeregu jam oraz palenisk. Stanowiły one być może, relikty osady gospodarczej z okresu rzymskiego. Odkryto tutaj kilka dłużej użytkowanych palenisk o kolistej konstrukcji kamiennej (ryc. 41). W części spągowej obiektu zalegał dobrze zachowany pucharek gliniany. Nawiązuje on do form charakterystycznych dla grupy X b według R. Wołagiewicza (ryc. 42).

W Barłożnie 121, odkryte obiekty z okresu rzymskiego (kultury wielbarskiej), dostarczyły około 1000 fragmentów naczyń glinianych. Część odkrytego materiału zabytkowego znaleziono między badanymi obiektami.

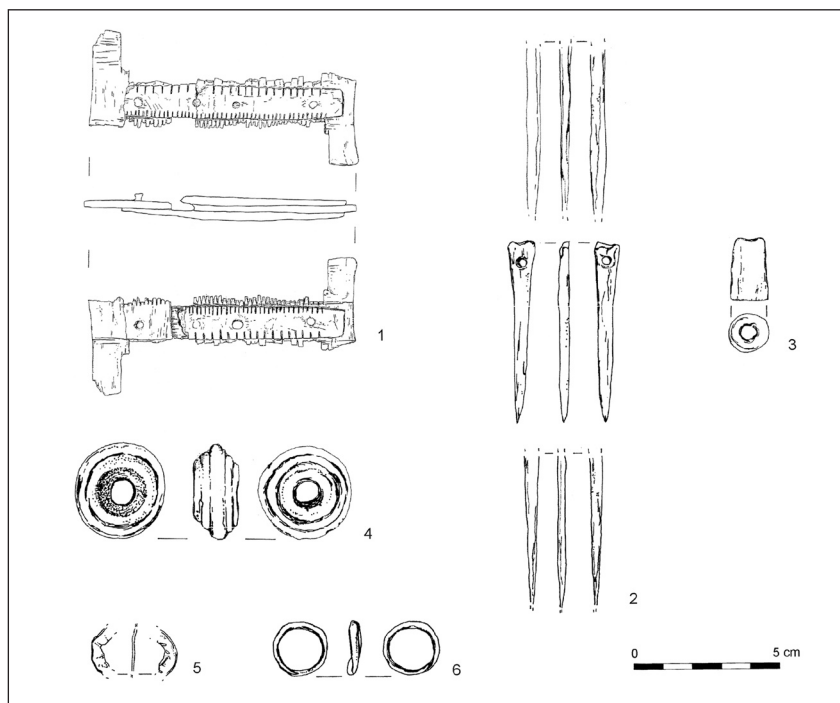

Ryc. 42. Barłożno 114. Wybór ceramiki ze stanowiska

Fig. 42. Barłożno 114. Selection of pottery

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

W Rusocinie 113, pozostałości trzeciej fazy zasiedlenia obszaru, pochodziły z wczesnego średniowiecza. Zarejestrowano je w sezonach 2003-2004 tylko w środkowo-zachodniej części stanowiska. Nie były one zbyt liczne. Znaleziono tylko 45 tak określonych obiektów, co potwierdziło wcześniejszą hipotezę, że nie była to duża grupa osadnicza. Łącznie, ślady jej bytności zlokalizowano na obszarze około 50 arów. Wyodrębniały się one wyraźnie od strefy zasiedlenia, przypadającej na fazę rzymską. Chronologię tej fazy ustalono na X-XII wiek. W omawianych sezonach 2003/2004 na stanowisku w Rusocinie zlokalizowano 1010 obiektów kulturowych (łącznie 1399 obiektów). Wystąpiły one na większości przebadanych arów. Najliczniejszą grupę stanowiły jamy, znalezione w liczbie 646. Drugą, co do wielkości, kategorią reliktywów nieruchomych były doły posłupowe, zlokalizowane w liczbie 192. Ponadto znaleziono 56 ziemianek, 50 palenisk oraz 4 obiekty poprodukcyjne. Sześćdziesięciu dwóch obiektów nie określono funkcjonalnie. Ogólnie, były to najczęściej małej i średniej wielkości obiekty (70-120 cm średnicy) i głębokości rzędu 15-40 cm. Pod względem morfologicznym charakter tych znalezisk był podobny. Wszystkie obiekty wkopane były w jasno-żółtą glinę calcową z domieszką zielonkawego, drobno-ziarnistego pia-

Ryc. 43. Ulkowy 24. Wybór wczesnośredniowiecznego materiału zabytkowego

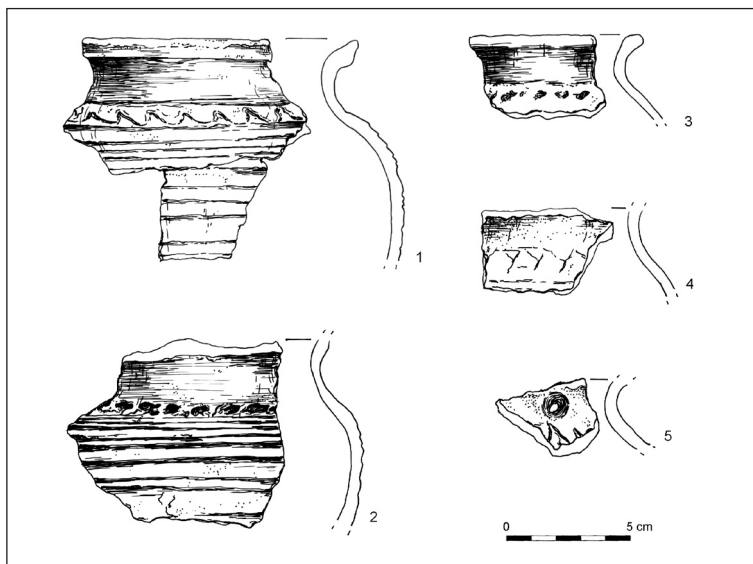
Fig. 43. Ulkowy 24. Selection of early medieval artefacts

sku. Na zawartość wszystkich obiektów składały się pozostałości spalenizny, polepy i brunatnej próchnicy o niskim stopniu humifikacji oraz naturalnych, takich jak szarej piaszczystej gliny, żółtego gliniastego piasku, brązowej gliny i inkluzji żelazistych. Cechą charakterystyczną tych obiektów były niewielkie ilości znajdowanego w nich ruchomego materiału zabytkowego, nawet w przypadku obiektów dużych dobrze eksponowanych o wyraźnych i dużych profilach wypełniska sięgających 80-90 cm. W efekcie przeprowadzonych prac pozyskano 820 fragmentów ceramiki, z czego 195 fragmentów przypisano do okresu wczesnośredniowiecznego. Ponadto odkryto ułamki kości zwierzęcych, liczne grudki polepy oraz węgle drzewne.

W Ulkowie 24, pozyskano liczny materiał zabytkowy w postaci fragmentów ceramiki, polepy, fragmentów niezidentyfikowanych przedmiotów żelaznych i brązowych fragmentów bursztynowego paciorka, dwa dwustronne grzebienie rogowe, bursztynowy koralik, fragment wczesnośredniowiecznej monety, trzy kościane igły, kościany igielnik? – lub fragment szydła, brązowy pierścienek, dwa fragmenty wędzideł, dwustronny grzebień rogowy, dwa pilniki do odróbki rogu, nożyki oraz kości zwierzęce i węgle drzewne (ryc. 43-44). Wynikiem przeprowadzonych badań na tym stanowisku jest odkrycie pozostałości osadnictwa z wczesnego średniowiecza. Okres ten charakteryzuje występowanie: jam mieszkalnych - dużych obiektów o powierzch-

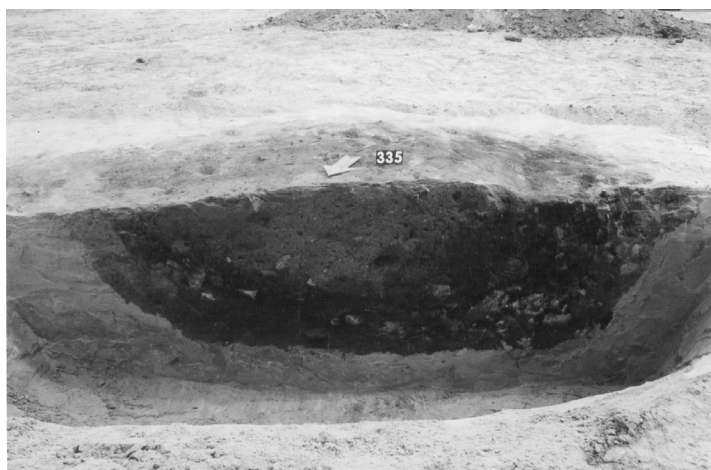
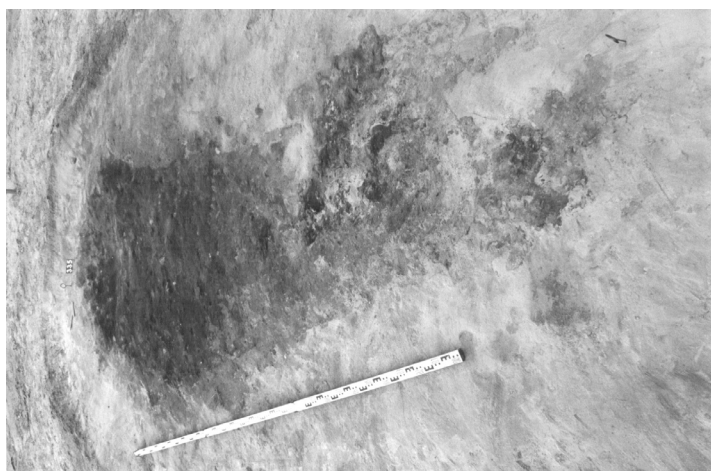
ni przekraczającej 4 m, o złożonej strukturze, przeważnie z płasko ukształtowanymi dnami zawierającymi materiał zabytkowy, a także palenisk, jam i pieców (ryc.45). Prawdopodobnie część lub nawet znaczna część obiektów znajduje się w południowo-wschodniej części stanowiska, poza obrybem pasa autostrady.

W Rębielczu 32, kolejna fala napływu osadników na omawiany teren nastąpiła we wczesnym średniowieczu. Badany obszar zajęty był zapewne przez uprawy, odkryto tylko dwie jamy o nieokreślonej funkcji. Nie można jednak wykluczyć, że część jam o nieokreślonej chronologii to wkopy średniowieczne. O użytkowaniu okolicznych ziem świadczy zebrany materiał ceramiczny. Obie jamy odkryto w S części stanowiska. Zlokalizowano je przy E i W granicy rozgraniczenia autostrady. Analiza technologiczna ceramiki pochodzącej z obiektów średniowiecznych została przeprowadzona na podstawie wypracowanych metod dla ziemi chełmińskiej, oraz dla Pomorza Zachodniego. Ceramikę naczyniową z tego okresu pozyskano z 2 jam o nieokreślonej funkcji i warstwy kulturowej nr IV. Zbiór to małe i drobne fragmenty partii środkowych naczyń w ilości 21 sztuk. Pozyskane zabytki są przepalone. Przepalenie i rozdrobnienie oraz mała liczba zabytków utrudniła znacznie ustalenie cech pozwalających przypisać go do konkretnych kategorii technologicznych i typologicznych. Na podstawie zaobserwowanych cech ceramiki, oraz porównaniu tych, że z podobnym materiałem z terenu Pomorza i ziemi chełmińskiej omawiany okres osadniczy można podzielić na dwie fazy. Pierwsza faza odpowiada okresowi wczesnego średniowiecza (XI - XIII wiek), druga zaś pojawia się w okresie późnego średniowiecza (XIV/XV wiek).

Ryc. 44. Ulkowy 24. Wybór ceramiki wczesnośredniowiecznej

Fig. 44. Ulkowy 24. Selection of early medieval pottery

Ryc. 45. *Ulkowy 24. Obiekt wczesnośredniowieczny*

Fig. 45. *Ulkowy 24. Early medieval feature*

W Stanisławiu 159, osadnictwo trzeciej fazy, przypadające na okres wczesnego średniowiecza, miało niewielki zasięg. W tym przypadku możemy mówić jedynie o punkcie osadniczym. Relikty tak datowanych obiektów zlokalizowano na obszarze 17 arów, przy czym nie wyodrębnił się on wyraźnie od strefy zasiedlenia, przypadającej na wcześniejszą fazę. Obiekty koncentrowały się w środkowo-zachodniej części stanowiska. Zasiedlenie w drugiej, wczesnośredniowiecznej fazie nastąpiło zapewne na przełomie X i XI stulecia. Nasycenie terenu pozostałościami kulturowymi było niewielkie. Najliczniejszą grupę stanowiły jamy, znalezione w liczbie 143. Drugą, co do wielkości kategorią reliktywów nieruchomych były doły posłupowe, zlokalizowane w liczbie 47. Ponadto znaleziono 10 palenisk, 9 ziemianek i 1 pochówek zwierzęcy. W przypadku dwóch wydzielonych jednostek mieliśmy do czynienia z warstwą

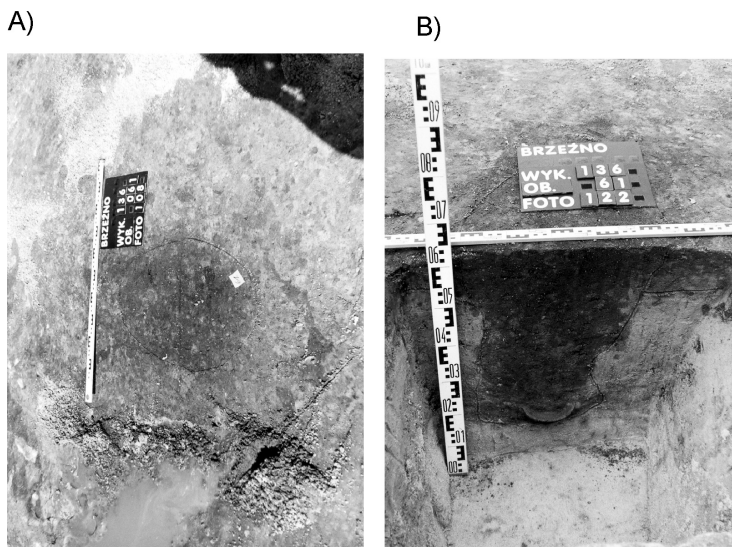
Ryc. 46. Stanisławie 159. Warstwa akumulacyjna odkryta na stanowisku

Fig. 46. Stanisławie 159. Occupation layer

akumulacyjną (ryc. 46). Na stanowisku w Stanisławiu 159 znaleziono łącznie 120 fragmentów naczyń glinianych, pochodzących z 52 obiektów kulturowych. Na okres wczesnego średniowiecza określono wstępnie 14 fragmentów naczyń. Z pozostałych zabytków znaleziono 487 szczątków kostnych, a ponadto pobrano do analizy 10 grudek polepy, 52 fragmenty węgla drzewnych oraz 15 próbek paleobotanicznych.

W Stanisławiu 162, trzecia fala napływu osadników miała miejsce we wczesnym średniowieczu. Ogółem odsłonięto 159 obiektów. Najliczniejszą grupę stanowiły jamy, znalezione w liczbie 111. Drugą, co do wielkości, kategorią relikwów nieruchomych były doły posłupowe, zlokalizowane w liczbie 21. Ponadto znaleziono 12 palenisk i 5 ziemianek. Dziesięć obiektów nie określono funkcjonalnie. Chronologia 33 fragmentów ceramiki odnosiła się do wczesnego średniowiecza. Z innych zabytków znaleziono 55 szczątków kostnych, a ponadto pobrano do analizy 14 grudek polepy oraz 7 próbek paleobotanicznych.

W Brzeźnie 136, znaczna liczba jam (ok. 90) z wyraźną zawartością sadzy, spalenizny, zawierających niekiedy ślady przepalonych korzeni (?), pozwala przypuszczać że odsłonięte obiekty mogły powstać w związku z eksploatacją lasu – pozyskiwaniem węgla drzewnego lub też akcji karczunkowej powiązanej z wypałem karczów. Może za tym dobitnie przemawiać odkrycie jam wczesnośredniowiecznej służącej do produkcji dziegciu. Obiekt 61 (ryc. 47) stanowiła okrągła jama wkopana w warstwę 54 o średnicy stropu około 45 cm, niemal pionowych ścianach i głębokości bliskiej 50 cm. W jednolite czarnym wypełnisku, w pobliżu płaskiego dna jamy natrafiono na dolną część garnka wczesnośredniowiecznego, całkowicie obtaczanego na kole,

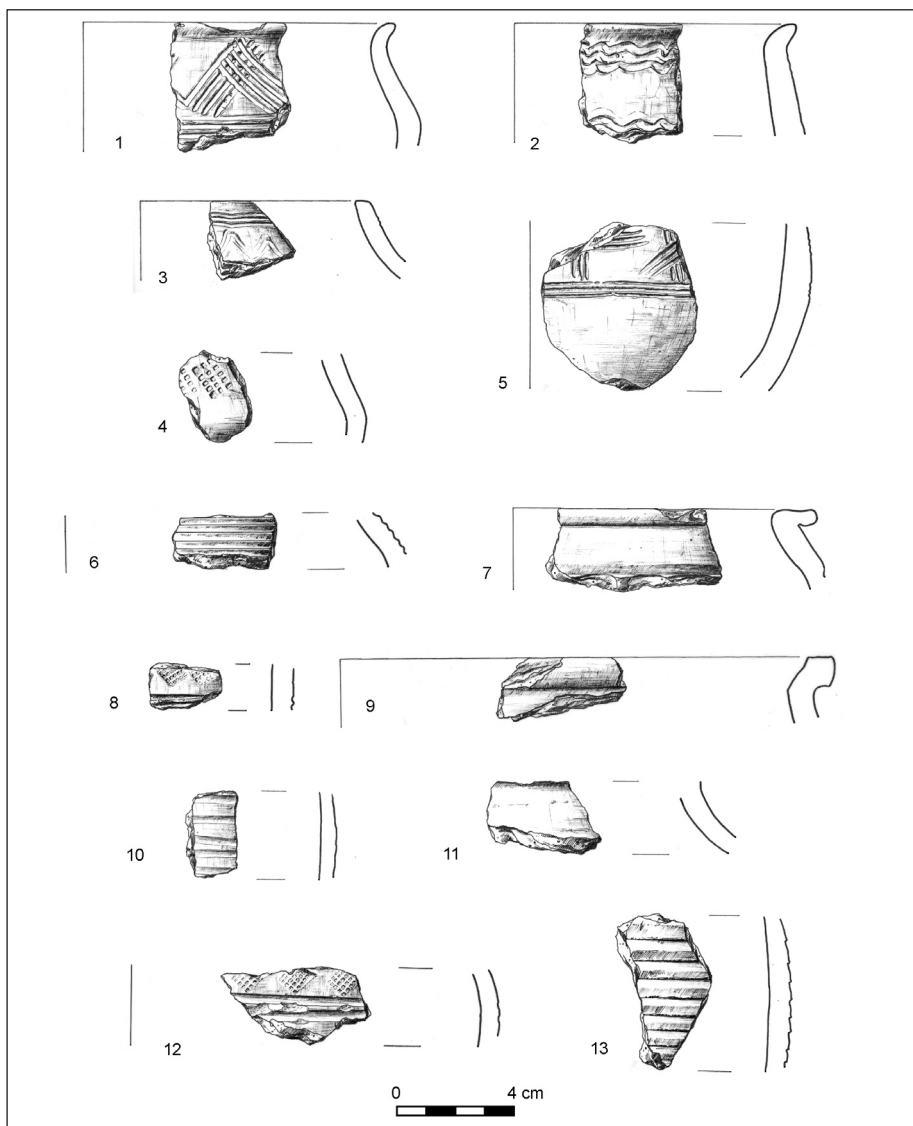

Ryc. 47. Brzeźno 136. Jama dziegciarska z wczesnego średniowiecza

Fig. 47. Brzeźno 136. Early medieval tar production pit

z wtórnie wybitym otworem w dnie. Pojedyncze drobne fragmenty górnych części innych, stosunkowo cienkościennych naczyń wydają się sugerować datowanie obiektu na XII-XIII wiek. Smoliste wypełnisko jak i charakterystyczne naczynie pozwalają wiązać jamę z jednorazowym procesem pozyskiwania dziegciu.

W Brzeźnie 138, okres wczesnego średniowiecza reprezentowany jest przez najliczniejszy na stanowisku zespół 355 fragmentów ceramiki naczyniowej (ok. 30% całego materiału ze stanowiska) pochodzącej z obiektów (103 fragmenty) oraz górnych partii warstwy spływowej. Analiza zróżnicowania technologicznego naczyń powinna w przyszłości pozwolić bardziej szczegółowo rozwarstwić fazy zasiedlenia stanowiska we wczesnym średniowieczu na starszą z ceramiką częściowo obtaczaną (IX-X w.), oraz młodszą (ryc. 48) z ceramiką całkowicie obtaczaną (X-XIII w.). Luźny materiał z warstwy wyraźnie koncentrował się wokół strefy z paleniskiem (ryc. 49-50) i ewentualnie półziemianką, ale także na sąsiednich arach pozbawionych obiektów. Czytelna domieszka ceramiki częściowo obtaczanej w warstwie a przede wszystkim jej współwystępowanie z charakterystycznym materiałem całkowicie obtaczanym w obiektach wydaje się wskazywać na funkcjonowanie tej partii osady w fazie D wczesnego średniowiecza. Obecność młodszych obiektów wyraźnie rysuje się w skupisku dużych jam na bezpośrednim zapleczu terasy nadzalewowej stanowiska. Odosobnionym zjawiskiem jest szczególnie duża jama z pojedynczym fragmentem ceramiki warunkowo uznanym z brzusiec naczynia częściowo obtaczanego oraz dużą partią szkieletu małego ssaka (psa?) w środkowej części wypełniska. Mniej liczny, luźny materiał i pojedynczy pewny obiekt ze starszych faz C-D wczesnego średniowiecza

Ryc. 48. Brzeźno 138. Ceramika wczesnośredniowieczna z warstw i obiektów

Fig. 48. Brzeźno 138. Early medieval pottery from contexts and features

w północnej części stanowiska może wskazywać na ogólnie mniejsze zainteresowanie terenem bardziej oddalonym od koryta rzeki.

W Klonówce 140, podobnie niejednoznaczny charakter mają nowo odkryte pozostałości osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Pomimo znacznej ilości odkrytego w latach 2003-2004 materiału ceramicznego (488 fragmentów) jedynie niewielka jego część (92 fragmenty), odkrywana była w obrębie obiektów. Jednak i ten materiał ze względu na silne rozdrobnienie i wypłukanie wydaje się znajdować na złożu

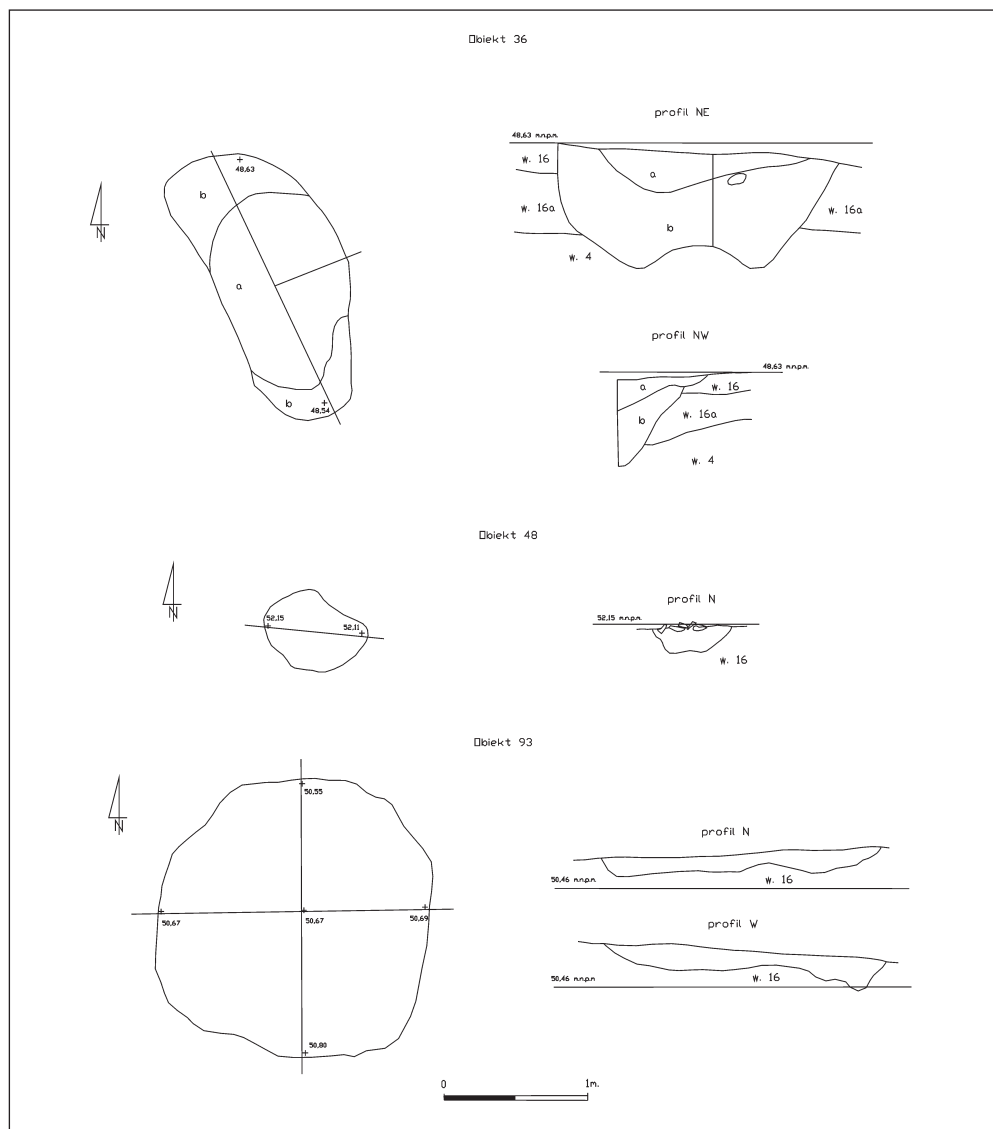

Ryc. 49. Brzeźno 138. Mała jama/palenisko
z okresu wczesnego średniowiecza

Fig. 49. Brzeźno 138. Small early medieval pit/hearth

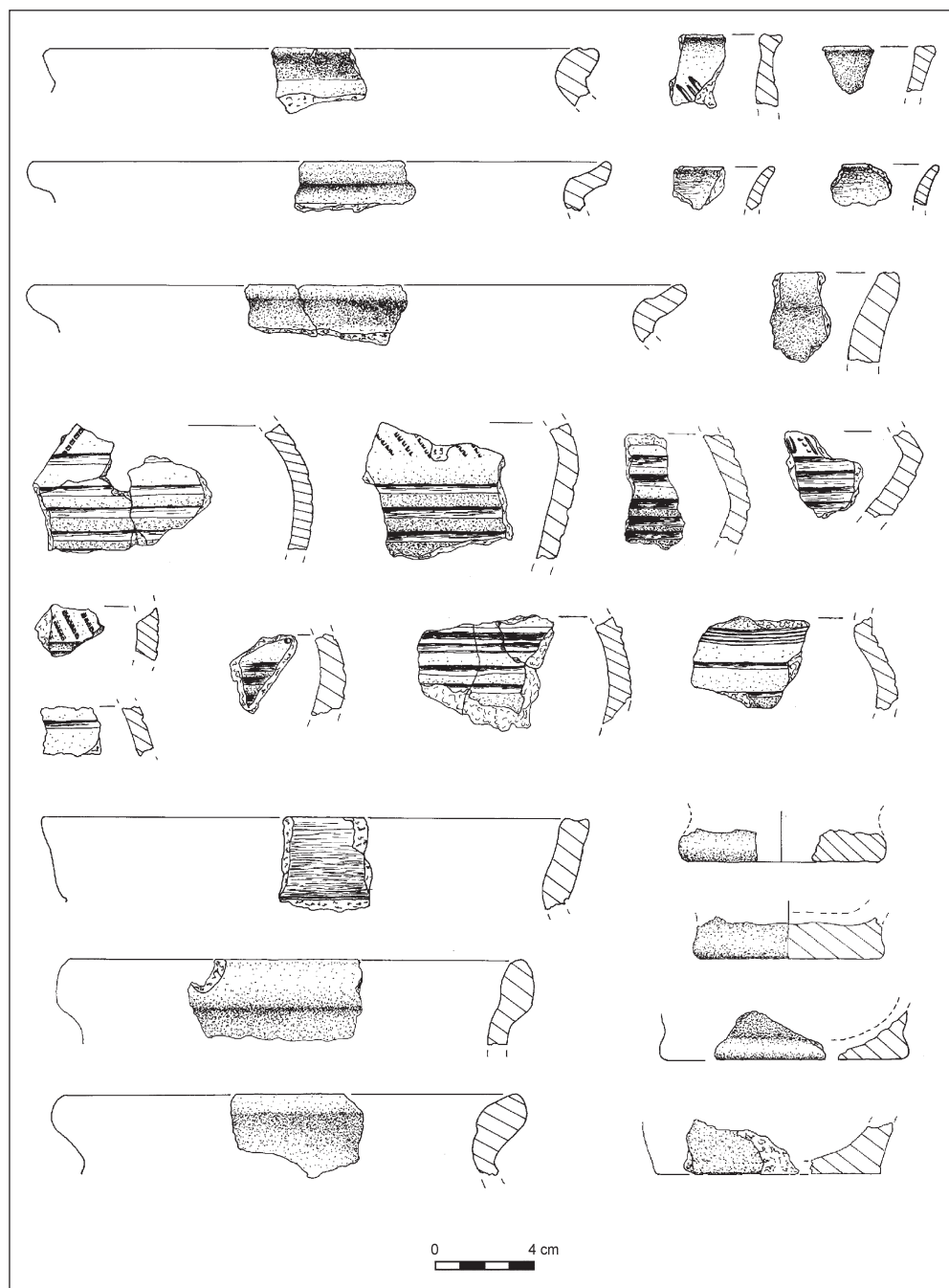
wtórnym. Pozyskany, najczęściej luźny materiał ceramiczny (ryc. 51), składający się zarówno z fragmentów naczyń częściowo obtaczanych (głównie typu D – Menken-dorf), jak też w większej części z form całkowicie obtaczanych (typu G i J – Viperow, Teterow) pozwala ogólnie datować okres funkcjonowania osadnictwa wczesnośre-dniowiecznego na okres X – XIII w. Wśród obiektów brak form związanych ze stałymi formami osadnictwa (np. paleniska, obiekty mieszkalne, jamy odpadowe). Można przypuszczać, że obecność stosunkowo liczego materiału wczesnośredniowiecznego

może być związana z intensywną uprawą pól należących do niebyt odległej, bliżej nie zlokalizowanej osady. Łącznie w latach 2003-2004 przebadano 229 arów powierzchni stanowiska odkrywając kolejne 973 obiekty nieruchome. Do wczesnego średniowiecza zaliczono 22 obiekty.

Ryc. 50. Brzeźno 138. Wczesnośredniowieczne obiekty gospodarcze

Fig. 50. Brzeźno 138. Early medieval utility features

Ryc. 51. Klonówka 140. Wybór ceramiki wczesno- i późnośredniowiecznej

Fig. 51. Klonówka 140. Selection of early and late medieval pottery

PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE/NOWOŻYTNE

W Rusocinie 113, znaleziono nieliczne pozostałości kulturowe przypadające na późne średniowiecze, z których wynikało, że w tym okresie mieliśmy do czynienia jedynie z dwoma punktami osadniczymi. Zespół reliktyw nieruchomości ograniczony był do środkowo-zachodniej i północnej części stanowiska i nie przekraczał powierzchni 20 arów. Charakter tych pozostałości wskazuje, że doszło w tym miejscu do krótkotrwałego, jednorazowego lub dwukrotnego zajęcia obszaru. Nastąpiło to prawdopodobnie w XIV-XV stuleciu. W efekcie przeprowadzonych prac pozyskano 820 fragmentów ceramiki, z czego 138 określono na późne średniowiecze. Ponadto odkryto ułamki kości zwierzęcych, liczne grudki polepy oraz węgle drzewne.

W Rębielczu 32 w okresie późnego średniowiecza badany obszar zajęty był przez uprawy, nie odkryto jam związanych z tym okresem. Nie można jednak wykluczyć, że część jam o nieokreślonej chronologii to wkopy późnośredniowieczne. O użytkowaniu okolicznych ziem świadczy zebrany materiał ceramiczny bez wyraźnego kontekstu osadniczego, pozyskany z humusu. Z okresem nowożytnym (XVII – XVIII w.), należy wiązać 18 obiektów i fragmenty ceramiczne odkryte w warstwie humusu. Zapewne obszar ten był wykorzystany pod uprawy rolne (pola). Odkryte jamy są śladem wybierania surowca – glina. Zlokalizowano je na całej powierzchni stanowiska. W sumie odnaleziono 41 fragmentów naczyń, które stanowią zaledwie 2,2 % wszystkich zabytków ceramiki naczyniowej. Na stanowisku odkryto 18 obiektów związanych z działalnością ludzi w okresie nowożytnym, w tym datowane pewnie materiałem ceramicznym 4 obiekty.

W Mieście 154, wystąpiły ślady zagospodarowania terenu w okresie średniowiecznym. Są to pozostałości po jamach i paleniskach, silnie zniszczonych przez orkę, zachowane na poziomie spągu konstrukcji. Zwraca uwagę zły stan zachowania większości z zachowanych obiektów, ponadto ponad połowa z tych śladów osadniczych nie posiada wystarczających wyznaczników, pozwalających na uściślenie chronologii czy charakteru danego obiektu.

W Mieście 155, w wyniku przeprowadzonych badań odkryto 245 obiektów osadniczych i sepulkralnych oraz relikty nawarstwień kulturowych i biogenicznych. Ślady osadnictwa z okresu późnego średniowiecza odkryto w południowej części stanowiska. Zarejestrowano jeden obiekt z ceramiką późnośredniowieczną i luźne zabytki w jego najbliższym sąsiedztwie. Najprawdopodobniej część obiektów o nieokreślonej chronologii będzie można wiązać z tą fazą osadniczą. Ślady osadnictwa nowożytnego zajmowały cały obszar badanego stanowiska i były wysoce rozproszone. Z tym okresem można wiązać zaledwie 2 obiekty i liczne fragmenty ceramiczne odkryte w warstwie humusu. Zapewne obszar ten był wykorzystany jedynie pod uprawy rolne (pola).

W Łukocinie 156, w okresie późnego średniowiecza badany obszar zajęty był przez uprawy. Nie odkryto jam związanych z tym okresem. Nie można jednak wy-

kluczyć, że część jam o nieokreślonej chronologii to wkopy średniowieczne. O użytkowaniu okolicznych ziem świadczy zebrany materiał ceramiczny. Z okresem nowożytnym (XVII – XVIII w.), należy wiązać 7 obiektów i liczne fragmenty ceramiczne odkryte w warstwie humusu. Zapewne obszar ten był wykorzystany pod uprawy rolne (pola). Ponadto odkryte dwa obiekty produkcyjne (wapienniki) świadczą o pozyskiwaniu i przetwarzaniu miejscowych złóż marglu łkowego. Pośród pozyskanych zabytków najcenniejsza jest srebrna moneta - 3 krajcary Leopolda I z 1664 roku (ryc. 52). Poza tym odkryto fragmenty naczyń ceramicznych i kilka narzędzi żelaznych (tasak i noże).

W Stanisławiu 162, chronologia 43 fragmentów ceramiki odnosiła się do późnego średniowiecza.

W Lubiszewie 163, wyeksplorowano 136 obiektów stanowiących relikty osadnictwa z okresu nowożytnego (1 połowa XVII wieku). Wszystkie obiekty zachowane w fazie spągowej odkrywano pod 35-40 cm warstwą gliniastej ziemi ornej, w intensywnie spoistej glinie morenowej. Na stanowisku nie odnotowano ciągłej warstwy kulturowej. Być może została ona zniszczona eksploatacją rolniczą badanego terenu oraz założoną tu gęstą siecią rowów melioracyjno-wodociągowo-gazowych. Obiekty osadnicze z okresu nowożytnego w postaci jam o kwadratowych lub prostokątnych zarysach w planie płaskim, a nieckowatych i prostokątnych w przekroju, często z relikdami ceglanej podstawy lub fundamentu pieca i ze śladami po słupach rejestrowano w części południowo-wschodniej badanego obszaru (ryc. 53-54). Posiadały wypełniska barwy szarobrunatnej przemieszanej z ciemnobrunatną, miejscami z polepą i spalenizną. Dostarczyły one sporej ilości materiału zabytkowego w postaci 12 całych i 828 fragmentów kafli naczyniowych kształtu miskowatego (ryc. 56), 2 całych i jednego zachowanego we fragmencie kafli płytowych zdobionych ornamentem roślinnym oraz portretowym (ryc. 57), jednego całego kubka (ryc. 58) i 369 fragmentów naczyń glinianych (ryc. 55), w tym pokrytych polewą (różnego kształtu mis, dzbanów, garnków, talerzy, kubków), 7 fragmentów glinianych fajek, 3 srebrnych monet (półtoraków Zygmunta III z 1624 i 1625 roku) oraz 111 przedmiotów metalowych (w tym kleszczy (ryc. 59), gwoździ, ostróg, strzemion (?), nożyc, młotka, noży (ryc. 60), podków i in.), wreszcie 55 pełnolanych kulek ołowianych do ręcznej broni palnej i fragmentów szkła szybowego. Na podstawie układu przestrzennego można przypuszczać, iż w pasie autostrady uchwyciono tylko część rzemieślniczego siedliska z zespołem warsztatów-szop, usytuowanego w pobliżu XVII wiecznej wsi lubiszewskiej, pracującego być może na potrzeby miejscowego dworu szlacheckiego lub parafii.

Ryc. 52. Łukocin 156.
Trzy krajcary Leopolda I z 1664 r.

Fig. 52. Łukocin 156.
Three 1664 kreuzers of Leopold I.

Ryc. 53. Lubiszewo 163. Zarys nowożytnego pieca ceglanego

Fig. 53. Lubiszewo 163. Cut of post-medieval brick-built kiln

Ryc. 54. Lubiszewo 163. Zarys nowożytnego pieca. Widoczne fragmenty kafli

Fig. 54. Lubiszewo 163. Cut of post-medieval kiln with tile sherds visible

W Brzeźnie 136, luźny materiał zabytkowy pochodzący z występującej w zagłębieniach terenu warstwy akumulacyjnej jak też ze spągu humusu wiąże się prawdopodobnie z uprawą roli w okresie od późnego średniowiecza po czasy współczesne.

W Brzeźnie 138, mało charakterystyczny materiał średniowieczny (35 fragmentów ceramiki wypalanej redukcyjnie) znany z XIV-XV w., oraz nowożytny (90 frag-

Ryc. 55. Lubiszewo 163 Kufle z obiektu 161

Fig. 55. Lubiszewo 163. Tankards from feature 161

Ryc. 56. Lubiszewo 163 Wybór kafli miskowatych

Fig. 56. Lubiszewo 163. Selection of bowl-shaped tiles

mentów ceramiki, 2 fragmenty szkła butelkowego, 2 fragmenty kafla piecowego i cegły) typowy zarówno dla wieku XVII jak też XVIII-XIX występował w rozproszeniu bez śladów koncentracji. Z ewentualnym wyjątkiem obiektu 18 (ryc. 61), określonego jako nowożytna jama myśliwska (wg relacji miejscowych pracowników podobne jamy wykorzystywano na polowaniach do niedawna jako stanowiska myśliwego), na

terenie badań brak jakichkolwiek obiektów z omawianego okresu. Obecność materiału średniowiecznego i nowożytnego na stanowisku można tłumaczyć prowadzeniem gospodarki leśnej lub innej okazjonalnej bytności mieszkańców okolicznych wsi.

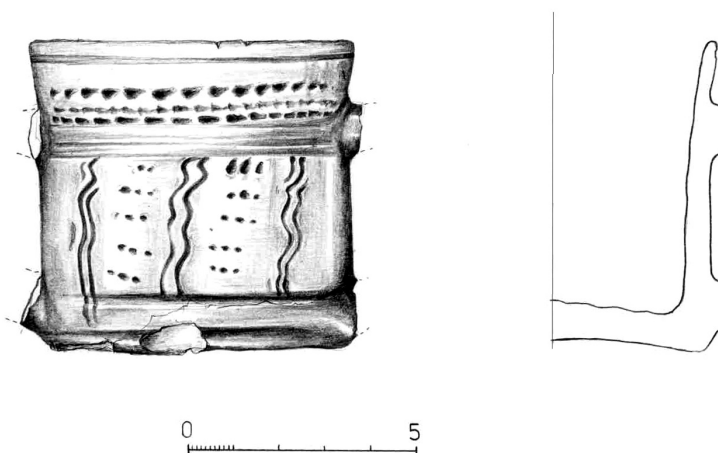
W Klonówce 140, podobny charakter mają z pewnością materiały późnośredniowieczne i nowożytne (26 fragmentów ceramiki) koncentrujące się w niemal całości w warstwie spływowej, poza obiektami związanymi prawdopodobnie z uprawą i graniczeniem pól jak też eksploatacją piasku. Z okresu późnego średniowiecza i okresu nowożytnego pochodzi 77 obiektów.

W Olszówce 70, nieliczny zbiór ceramiki stalowo szarej z przełomu późnego średniowiecza i okresu nowożytnego wyznacza ostatnią fazę zasiedlenia stanowiska

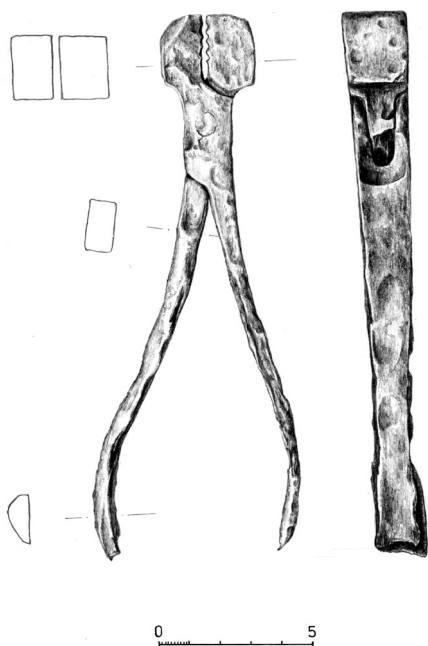
Ryc. 57. Lubiszewo 163. Kafel płytowy z obiektu 171

Fig. 57. Lubiszewo 163. Tile from feature 171

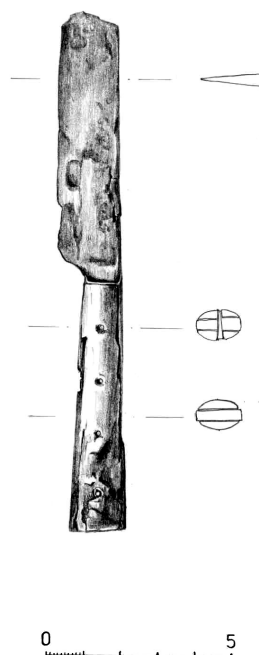
Ryc. 58. Lubiszewo 163. Kubek gliniany nowożytny

Fig. 58. Lubiszewo 163. Post-medieval ceramic cup

Ryc. 59. Lubiszewo 163. Kleszcze żelazne

Fig. 59. Lubiszewo 163. Iron pliers

Ryc. 60. Lubiszewo 163. Nóż żelazny

Fig. 60. Lubiszewo 163. Iron knife

(ok. 213 fragmentów). Z okresu współczesnego pochodzą wyrobiska piasku, gliny i kamienia, eksploatowane przez okoliczną ludność jako budulec.

W Barłożnie 114, na obszarze tej części stanowiska zarejestrowano rozproszone ślady osadnictwa z okresu średniowiecza. Oceniając wartość poznawczą obiektów, trzeba zwrócić uwagę na dużą ziemiankę, odsłoniętą w centralnej strefie osiedla, która posiadała wyraźnie wyodrębnioną konstrukcję kamienną. Znajdowała się ona mniej więcej w środku ziemianki a zbudowana została z dużych kamieni o średnicy od 30 do 70 cm. Głębokość całości wypełniska obiektu dochodziła do 50 cm. Powierzchnia posiadała około 30 m². W większości obiektów, które zawierały materiał, stwierdzono obecność ceramiki średniowiecznej (ryc. 62). Jednak kilka obiektów w postaci mniejszych jam o wypełniskach nieckowatych, posiadała nieliczne artefakty datowane na wczesną epokę żelaza. Trzeba dodać, iż ceramika była mało charakterystyczna i wzbudzała wątpliwości w zakresie interpretacji kulturowej.

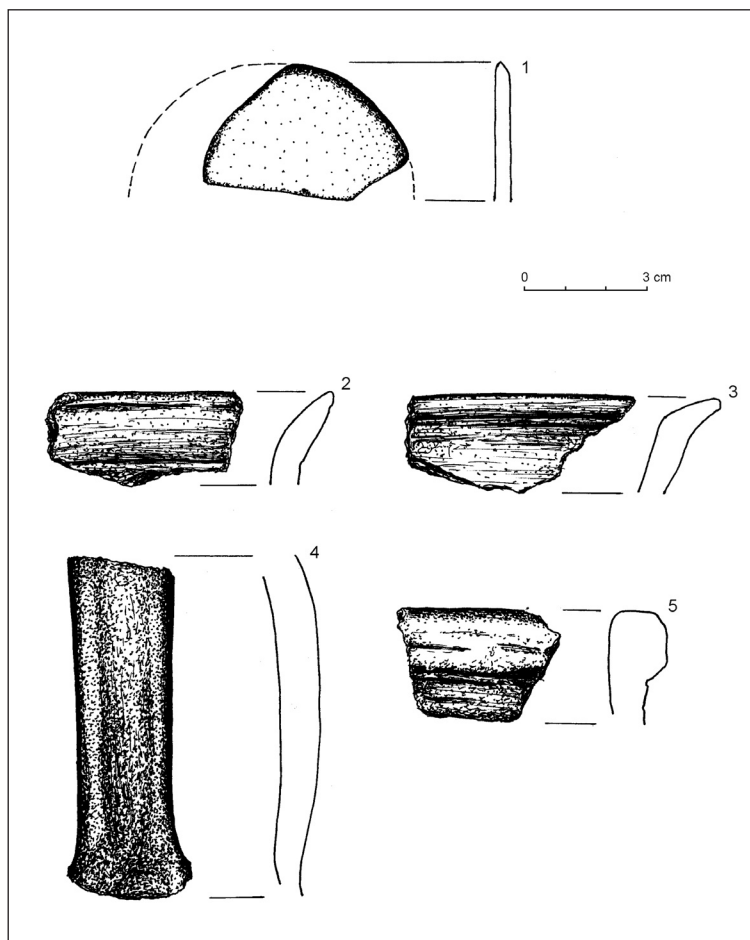
W Kościelnej Jani 124, kolejna faza zasiedlenia, którą wyróżniono na stanowisku, przypada na okres średniowiecza. W trakcie badań udało się wydzielić warstwę kulturową związaną z tym horyzontem czasowym, a także dość liczną grupę obiektów. Do najciekawszych należy piec, a także dwie ziemianki. Obiekty były silnie zniszczone.

Ryc. 61. Brzeźno 138. Jama nowożytna (myśliwska?)

Fig. 61. Brzeźno 138. Post-medieval pit (hunter's lair?)

Znajdowała się w nich dość spora ilość fragmentów naczyń ceramicznych i kości oraz dwa żelazne nożyki i żelazny klucz. Materiał ten zamyka się w przedziale czasowym od XIII do XIV wieku. Obiekty nowożytne to głównie rowy pod dreny melioracyjne, które przecinały prawie całe stanowisko. Dreny były przecinane prostopadle, a następnie sporządzano dokumentację fotograficzną i rysunkową ich profili. Podczas badań okazało się, że prawdopodobnie dreny były budowane w kilku fazach, które różniły się przebiegiem i głębokością wkopów. Obiekty te datowane są na koniec XIX i początek XX wieku.

Ryc. 62. Barłożno 114. Wybór ceramiki późnośredniowiecznej

Fig. 62. Barłożno 114. Selection of late medieval pottery

W 2004 roku wydzielono obiekt, który okazał się grobem dwóch niemieckich żołnierzy. Zginęli oni w trakcie działań wojennych w 1945 roku. Szczątki i przedmioty znalezione przy nich zostały przekazane do polsko-niemieckiej fundacji „Pojednanie”.

PRADZIEJE

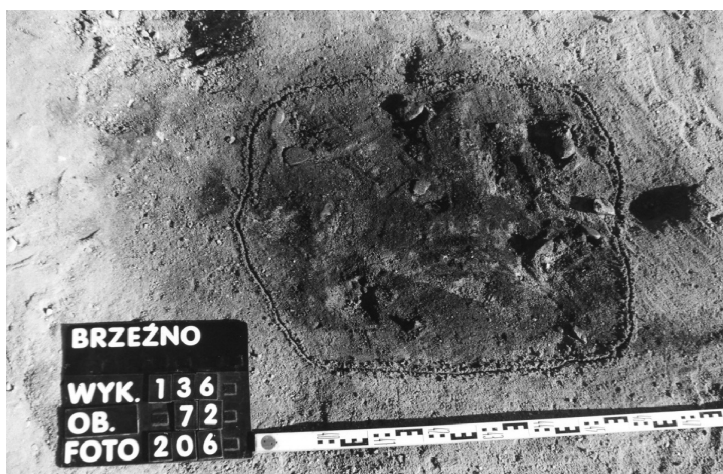
W Mieście 155, w trakcie prac wykopaliskowych odkryto 245 obiektów archeologicznych, z czego na okres pradziejowy zaliczono 127 obiektów.

W Łukocinie 156, w wyniku obserwacji odkrytych obiektów archeologicznych stwierdzono zniszczenie lub silne zniszczenie zdecydowanej większości stropów obiektów i warstw kulturowych. W trakcie prac wykopaliskowych odkryto 296 obiektów archeologicznych, z czego na pradzieje zakwalifikowano 87 obiektów.

INNE (BEZ CHRONOLOGII)

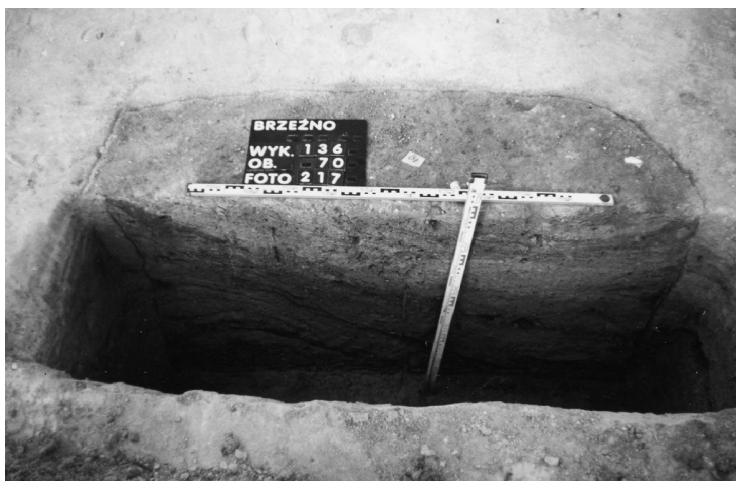
W Rębieleczu 32 ponad połowie wszystkich odkrytych obiektów na obecnym etapie badań nie udało się uściślić chronologii. Powodem jest oczywiście brak w ich wypełniskach jakichkolwiek zabytków jak i liczne ślady osadnictwa z następujących po sobie okresów chronologicznych. Ponadto wszystkie zachowane były szczątkowo. Rejestrowano głównie spągi obiektów o miąższości od 3 do 10 centymetrów. Obiekty tej kategorii występują na całej powierzchni bez wyraźnego układu.

W Mieście 155, w trakcie prac wykopaliskowych odkryto 27 obiektów nieokreślonych chronologicznie. Powodem jest brak w ich wypełniskach zabytków datujących.

Ryc. 63. Brzeźno 136. Palenisko

Fig. 63. Brzeźno 136. Hearth

Ryc. 64. Brzeźno 136. Nowożytna jama

Fig. 64. Brzeźno 136. Post-medieval pit

W Łukocinie 156, ponad osiemdziesięciu obiektom na obecnym etapie badań nie udało się uściślić chronologii. Brak w ich wypełniskach jakichkolwiek zabytków jak i liczne ślady osadnictwa z następujących po sobie okresów chronologicznych, poważnie utrudni określenie ich datowania.

W Brzeźnie 136, znalezione obiekty nie posiadały materiałów datujących, np. obiekt 72 (ryc. 63), to palenisko w rzucie zbliżone do prostokąta o wymiarach 80 x 65 cm, z dużą zawartością spalenizny i przepalonych kamieni tworzących nieckowate wypełnisko o maksymalnej głębokości 20 cm. Również obiekt 70 (ryc. 64), był pozbawioną materiału regularną jamą o rzucie prostokąta (150 x 115 cm), pionowych ścianach i płaskim dnie na głębokości 93 cm. Wielowarstwowe wypełnisko złożone

z nieprzepłukanych warstw calowego piasku i humusu wskazuje niezbyt odległy czas jego powstania – prawdopodobnie czasy współczesne.

W Barłożnie 114, w części środkowej stanowiska widoczny był duży procent obiektów, które nie zawierały inwentarza zabytkowego. Nieliczne z nich nawiązywały do wczesnej epoki żelaza, okresu rzymskiego oraz epoki kamienia. Pod względem rodzaju dominowały, płytkie jamy nieckowate, pojedyncze dolki posłupowe oraz być może ślady po ogniskach. Przypuszczalnie część tego terenu należy według szacunkowej oceny traktować, jako pozostałość po krótkotrwałej sezonowej osadzie, użytkowanej dla potrzeb wypasu zwierząt hodowlanych.

UWAGI KOŃCOWE

Analizując położenie opisywanych stanowisk w terenie, zauważymy takie same tendencje do lokalizowania ich jak i innych, wcześniej badanych stanowisk położonych na trasie przyszłej autostrady (Paner H., Fudziński M., 2001, s. 43). Są to najczęściej wschodnie (np. Łukocin 155, Klonówka 140) i południowe (np. Ulkowy 24, Stanisławie 159,162), rzadziej północne (np. Mieścina 154) zbocza wyniesień. Badane stanowiska zlokalizowane były również na południowo-zachodnim (np. Barłożno 114) czy południowo-wschodnich (np. Barłożno 121), stokach wyniesień. Zbocza te zbudowane najczęściej ze żwirów i glin zwałowych są pozostałością ostatniego zlodowacenia bałtyckiego. Omawiane stanowiska tak jak inne znajdowały się często w pobliżu cieków wodnych. Stanowisko w Ulkowych położone było na północ od niewielkiego cieku wodnego a stanowiska w Klonówce i Brzeźnie położone są w bliskim sąsiedztwie rzeki Wierzycy. Tak samo usytuowane są Stanowiska w Barłożnie, gdzie w niedalekiej odległości przepływa dość duży ciek Janka.

Omawiane stanowiska różnią się znacznie wielkością badanej powierzchni. Tylko trzy miały powierzchnię mniejszą niż 100 arów (np. Brzeźno 136, Brzeźno). Większość z nich mieściła się w przedziale 100 – 300 arów (Barłożno 115, Rębielcz 32, Mieścina 154-155, Kościelna Jania 124 i inne). Największym pod względem zbadanej powierzchni było stanowisko w Ulkowych 24 gdzie zbadano powierzchnię 1100 arów. Nie dużo mniejsze były badane stanowiska w Olszówce 70 gdzie przebadano prawie 850 arów czy w Rusocinie gdzie poddano eksploracji około 700 arów.

Na sześciu stanowiskach kontynuowano badania wykopaliskowe rozpoczęte w poprzednim roku. Były to Rusocin 113, Klonówka 140 (ryc. 19-21, 36-40, 51), Olszówka 70, Barłożno 115 (ryc. 7) i 121 (ryc. 8-10) oraz Kościelna Jania 124 (ryc. 11-14). Niezwykle interesujące z punktu widzenia badań nad osadnictwem neolitycznym w Polsce Północnej, były wykopaliska archeologiczne na stan. 115 (kultura pucharów lejkowatych) i 121 w Barłożnie, (kultura lendzielsko-polgarska) oraz w Kościelnej Jani (kultura ceramiki wstęgowej rytej i kultura pucharów lejkowatych). Z nowszych badań w Mieście 155 (ryc. 2-4) natrafiono na pozostałości kultur

ceramiki sznurowej i trzcinieckiej, w Łukocinie 156 (ryc. 5), narzędzia krzemienne z mezolitu, w Klonówce 140 pozostałości osadnictwa kultury pucharów lejkowatych czy wreszcie w Olszówce 70 gdzie z kolei natrafiono na osadnictwo kultury narvskiej lub niemeńskiej i kultury pucharów lejkowatych. Wniosły one bardzo ważne i nowe dane z zakresu zagospodarowania przestrzennego osad neolitycznych. Szczególnie wartościowym znaleziskiem stało się odkrycie dobrze zachowanych domostw o konstrukcji słupowej, związanych z osadnictwem lendzielsko-polgarskiej i kultury pucharów lejkowatych.

Poza licznymi osadami datowanymi na wczesną epokę żelaza odkrytymi na trasie całej autostrady w kilku miejscach wystąpiły ślady obiektów sepulkralnych z tego okresu. Ślady tych cmentarzysk odkryto w Stanisławiu 162, Lubiszewie 163, Klonówce 140, Barłożnie 115 czy Kościelnej Jani 124. Natomiast cmentarzyska z okresu rzymskiego znaleziono w Brzeźnie 138 i Klonówce 140.

Na wielu stanowiska ślady osadnictwa potwierdzają obecność grup ludzkich przez dłuższy okres czasu. I tak w Rusocinie 113 było to od okresu lateńskiego do czasów nowożytnych, w Rębielczu 32 od wczesnej epoki brązu poprzez wczesną epokę żelaza, okres rzymski po czasy nowożytne, w Mieście 155 i Łukocinie 156 od epoki kamienia po czasy nowożytne. Tak samo długi okres zasiedlenia stwierdzono w Brzeźnie 138 czy Olszówce 170.

Wymienione wcześniej dane potwierdzają intensyfikację badań terenowych w ciągu ostatnich dwóch lat. W okresie tym odsłonięto największą powierzchnię jak i ilość obiektów w stosunku do badań z lat poprzednich. Spowodowane to było zbliżającym się terminem zakończenia badań terenowych.

Łącznie w ciągu ośmiu lat badań terenowych na pasie przyszłej autostrady A-1 zbadano 58 stanowisk. Przekopano powierzchnię około 13.500 arów. Na badanych stanowiskach odkryto ponad 21.000 obiektów archeologicznych ze wszystkich okresów pradziejowych i średniowiecza po czasy nowożytne (ryc.65).

Pozyskane materiały (jak i te wydobyte w latach poprzednich), są opracowywane i publikowane w ramach opracowań ogólnych (Paner H., 2001, s. 16-48; 2003, s. 7-19; 2005, s. 3-8; Paner H., Fudziński M., Godon K., 2004, s. 7-27; Paner H., Fudziński M., 2001, s. 7-48; Paner H., Fudziński M., Godon K., 2003, s. 7-36; 2003a, s. 37-62; Fudziński M., Paner H., 2005, s. 56-60), lub wstępnych sprawozdań dla poszczególnych stanowisk (Bednarczyk J., 2003, s. 191-199; Gołębiowski A., 2003, s. 200-210; Krauze E., Rogalski B., 2003, s. 237-259; Kurasiński T., Świętosławski W., Wojtyła-Janiak J., 2001, s. 101-121; Ostasz A., 2003, s. 287-302; Ratajczyk Z., 2003, s. 159-184; Ruta A., Kwapiński A., 2003, s. 117-124; Świętosławski W., Kurasiński T., Wojtyła J., 1999, s. 21-100; Tuszyńska M., 2000, s. 33-37; 2001, s. 44-45; 2005; Kalka P., 2005, s. 441-470; Adamska E., 2005, s. 171-180; Jarzęcka J., Kochanowski M. 2005, s. 85-98; Kochanowski M., 2005, s. 147-159; Felczak O., 2005, s. 183-230; 2005a, s. 9-12; Klimek A., Dziegielewski K., 2005, s. 143-182).

Ryc. 65. Ogólne położenie stanowisk w obrębie przyszłej autostrady A-1 na odcinku 0-65 km badanych w latach 1998-2005. Legenda: o – osady; x – cmentarzyska

Fig. 65. Distribution of sites along section 0-65 km of the A1 motorway, excavated in 1998-2005. Legend: o – settlements; x – cemeteries

Dzięki uzyskanym wynikom badań i pozyskanym często rewelacyjnym materiałom archeologicznym możliwe będzie rozpoczęcie przygotowań po opracowania nowych pradziejów Pomorza (zespół taki rozpoczął już działalność), tym bardziej, że wiele nowych, znaczących merytorycznie odkryć już przyczyniło się do lepszego poznania procesów kulturowych zachodzących w pradziejach i we wczesnym średniowieczu na Pomorzu, szczególnie w miejscach do tej pory mało zbadanych.

Adres autorów:

mgr Henryk Paner

mgr Mirosław Fudziński

mgr Krzysztof Godon

Muzeum Archeologiczne w Gdańsku

ul. Mariacka 25/26

80-958 Gdańsk

BIBLIOGRAFIA

Adamska E.

- 2005 *Osada wczesnośredniowieczna w Maleninie, gmina Tczew, stanowisko 5 (153 na A1)* [w:] *XIV Sesja pomoroznawcza*, (red.) H. Paner, M. Fudziński, t. 2: *Od wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, Gdańsk, s.171-180.

Bednarczyk J.

- 2003 *Ratownicze badania wykopaliskowe osady wielokulturowej w Juszkowie- Rusocinie stanowisko nr.28* [w:] *XIII Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t. 1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s.191-199

Felczak O.

- 2005 *Domostwa słupowe na osadzie ludności kultury pucharów lejkowatych w Barłoźnie, gmina Skurcz, stanowisko 9. Problematyka badań nad wczesnym i środkowym neolitem na Pojezierzu Starogardzkim*, „Pomorania Antiqua”, t. 20, s. 183-230.
- 2005a *Domy z epoki kamienia na Kociewiu*, „Archeologia Żywa”, nr 2 (32), s. 9-12.

Fudziński M., Paner H.

- 2005 *Archaeological Rescue Excavations Along the A-1. Motorway in the Pomorskie Voivodship*, „Archeologia Żywa”, special issue, s. 56-60.

Gołębiewski A.

- 2003 *Wstępne wyniki badań osady z okresu wpływów rzymskich w Stanisławiu, gm. Tczew, stanowisko 37* [w:] *XIII Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t.1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 200-210.

Jarzęcka J., Kochanowski M.

- 2005 *Wstępne wyniki badań wykopaliskowych w Kościelnej Jani, gm. Smetowo Graniczne, stan.13 – relikt osadnictwa ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej*, [w:] *XIV Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t.1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 85-98.

Kalka P.

- 2005 *Osada ludności kultury wielbarskiej w Klonówce gm. Starogard Gdański, stan.47 (na trasie autostrady A1 numer 140). Badania w latach 2000-2003* [w:] *XIV Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t.1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 441-470.

Klimek A., Dziegielewska K.

- 2005 *Schyłkowopaleolityczna pracownia przydomowa na stanowisku 47 w Klonówce, powiat Starogard Gdański*, „Pomorania Antiqua”, t. 20, s. 143-182.

Kochanowski M.

- 2005 *Pierwsi rolnicy na ziemi kociewskiej – refleksja z najnowszych odkryć archeologicznych*, „Folia Praehistorica Posnaniensia”, t. 13-14, s. 147-159.

Krause E., Rogalski B.

- 2003 *Osada ludności kultury wielbarskiej w Klonówce, powiat Starogard Gdański, stanowisko 7/54* [w:] *XIII Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t.1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 237-259.

Kurasiński T., Świętosławski W., Wojtyła-Janiak J.

- 2001 *Wyniki badań ratowniczych wielokulturowego stanowiska nr 7 w Nowym Dworze woj. pomorskie* [w:] „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne”, t.7, s. 101-121.

Ostasz A.

- 2003 *Osada kultury wielbarskiej w Ulkowych, gmina Pszczółki, stanowisko 1/25 na trasie A-1* [w:] *XIII Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t.1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 287-302.

Paner H.

- 2001 *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego* [w:] *Raport 96 – 99*, Warszawa, s. 16-49.
- 2003 *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego w roku 2000* [w:] *Raport 2000*, Warszawa, s. 7-20.
- 2005 *Archeologiczne nowinki z Pomorza Gdańskiego*, „Archeologia Żywa”, nr 2 (32), s. 3-8.

Paner H., Fudziński M.

- 2001 *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego*, „Pomorania Antiqua”, t. 18, s. 7-48.

Paner H., Fudziński M., Godon K.

- 2003 *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego w roku 2000*, „Pomorania Antiqua”, t. 19, s. 7-36.
- 2003a *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego w latach 2001 - 2002*, „Pomorania Antiqua”, t. 19, s. 37-62.
- 2004 *Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego w latach 2001 - 2002* [w:] *Raport 2001 – 2002*, Warszawa, s. 7-27.

Ratajczyk Z.

- 2003 *Wstępne wyniki badań osady ludności kultury lużyckiej z okresu wczesnej epoki żelaza w Barłoźnie, gmina Skórcz, stanowisko 13 (119 na A-1)* [w:] *XIII Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t. 1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 159-184.

Ruta A., Kwapiński A.

- 2003 *Badania ratownicze na stanowisku 9 w Kamionce, gmina Smętowo Graniczne* [w:] *XIII Sesja pomoroznawcza*, (red.) M. Fudziński, H. Paner, t. 1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, Gdańsk, s. 117-124.

Świętosławski W., Kurasiński T., Wojtyła J.,

- 1999 *Wyniki badań ratowniczych wielokulturowego stanowiska nr 13 w Nowym Dworze woj. pomorskie*, „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 7, s. 21-100.

Tuszyńska M.

- 2000 *Ulkowy, nowo odkryte cmentarzysko kultury wielbarskiej nad dolną Wisłą, „Z otchłani wieków”*, r. 55, nr 2, s. 33-37.
- 2001 *Cmentarzysko Gotów nad dolną Wisłą, „Archeologia Żywa”*, nr 3, s. 44-45.
- 2005 *Ulkowy. Cmentarzysko kultury wielbarskiej na Pomorzu Gdańskim*, Gdańsk.

HENRYK PANER, MIROSLAW FUDZIŃSKI, KRZYSZTOF GODON

RESCUE EXCAVATIONS IN 2003-5 ALONG THE ROUTE OF THE A1 MOTORWAY (GDAŃSK – TORUŃ SECTION) IN THE VOIVODSHIP OF POMERANIA

SUMMARY

The first rescue excavations along the proposed route of the A1 motorway in the Voivodship of Pomerania took place in September 1998, salvage work continuing uninterrupted for seven excavation seasons up until the end of 2005 (during the final season only one site was excavated).

Over the period discussed herein (2003-2005) excavations were carried out at 22 sites (Fig. 1). In addition to the Gdańsk Archaeological Museum, appointed as main contractor for this project, work was also undertaken by the Historical Monument Conservation Company PKZ BHZ sp. z o.o. Gdańsk (Stanisławie 159 and 162), the Gdańsk University Foundation Fundacja Uniwersytetu Gdańskiego (Łukocin 157, 158) and the National Centre for Historical Monument Studies and Documentation KOBiDZ Warsaw (Ropuchy 151-152 and Frąca 76). All remaining sites (Rusocin 113, Ulkowy 24, Rębielcz 32, Mieścín 154-155, Łukocin 156, Lubiszewo 163, Brzeźno 136, 138, Klonówka 140, Olszówka 70, Barłożno 114, 115, 121 and Kościelna Jania 124) were excavated by employees of the Gdańsk Archaeological Museum.

A total surface area of over 59.5 hectares was examined at these 22 sites revealing in excess of 10 700 features from a diverse range of periods. The chronological variety of materials recovered can be summarised as follows:

- Stone Age (Mesolithic to late Neolithic) — noted at 10 sites;
- Bronze Age — noted at five sites;
- Early Iron Age — noted at 14 sites;
- La Tène period — noted at three sites;
- Roman period — noted at eight sites;
- Early medieval period — noted at eight sites;
- Late medieval/post-medieval period — noted at 17 sites;
- Unspecified prehistoric period — noted at three sites;
- Other (no attributable chronology) — noted at 12 sites.

This article presents only the most significant results of the salvage project. The authors have based this paper on the detailed reports submitted by the excavation director of each of the sites concerned: Andrzej Gołębiewski (Rusocin 113, Stanisławie

159, 162), Ewa Adamska and Mirosław Fudziński (Ulkowy 24), Marian Kochanowski (Mieścín 154), Adam Ostasz (Rębielcz 32, Mieścín 155, Łukocin 156), Zdzisława Ratajczyk (Lubiszewo 163, Barłożno 121), Bogdan Kościński (Brzeźno 136, 138, Klonówka 140), Zbigniew Borcowski (Olszówka 70), Olgierd Felczak (Barłożno 114-115), Marian Kochanowski and Bogdan Kościński (Kościelna Jania 124). Results from sites excavated by the Gdańsk University Foundation and by KOBiDZ Warsaw are not included here as they will be published elsewhere.

A study of the sites' physical geography reveals similar location preferences to those already noted among sites previously excavated within the motorway belt (Paner & Fudziński 2001, 43). Most tend to be situated on east (e.g. Łukocin 155, Klocówka 140) or south facing slopes (e.g. Ulkowy 24, Stanisławie 159, 162), and less often on north facing ones (e.g. Mieścín 154). Instances of sites located on south-west (e.g. Barłożno 114) and south-east facing slopes (e.g. Barłożno 121) were also recorded. Most of these hillsides consist of gravel and boulder-clays and were formed during the most recent phase of glaciation to have affected the Baltic. The sites in question often lie in close proximity to watercourses. The Ulkowy site is situated north of a small stream, sites at Klonówka and Brzeźno lie in close proximity to the River Wierzyca, whilst sites at Barłożno are located near the River Janka. It is a well-known fact that waterways have been exploited from prehistoric times for economic purposes, as communication networks and as food-yielding resources. As well as their significance to past subsistence economies rivers and lakes also played an important role in site defences, forming natural barriers.

The surface areas of the sites examined varied greatly. Only three excavations covered less than 1 hectare (e.g. Brzeźno 136, Brzeźno). The majority of sites occupied 1–3 ha (Barłożno 115, Mieścín 154-155, Kościelna Jania 124 and others). The largest site area excavated was at Ulkowy 24 (11 ha). Slightly smaller sites included Olszówka 70 (8.5 ha) and Rusocin (c. 7 ha).

At six sites (Rusocin 113, Klonówka 140, Olszówka 70, Barłożno 115, 121 and Kościelna Jania 124) excavation work was continued from the previous year. Significant discoveries relating to Neolithic settlement in northern Poland were made at Barłożno 115 (Funnel Beaker culture) and Barłożno 121 (Lengyel-Polgar culture) and at Kościelna Jania (Funnel Beaker culture). Excavations at Mieścín 155 yielded Corded Ware and Trzciniecka culture remains, whilst Mesolithic flint tools were recovered at Łukocin 156. Klonówka 140 produced evidence of a Funnel Beaker culture settlement and traces of Narvská or Niemeńska culture and Funnel Beaker culture settlement were recorded at Olszówka 70. These discoveries have provided important new evidence about the spatial organisation of Neolithic settlements. The well-preserved remains of post-built houses associated with Lengyel-Polgar and Funnel Beaker culture settlement are especially noteworthy.

In addition to the numerous early Iron Age settlements recorded along the whole length of the motorway route several burial grounds dating from the same period

also came to light at the following sites: Stanisławie 162, Lubiszewo 163, Klonówka 140, Barłożno 115 and Kościelna Jania 124. Roman period cemeteries were noted at Brzeźno 138 and Klonówka 140.

Many sites evidence the presence of groups of human settlers over extensive periods of time. Examples include Rusocin 113, which was occupied from the La Tène up until the post-medieval period, as well as Mieścín 15 and Łukocin 156, where settlement continued from the Stone Age to the post-medieval period. Equally long periods of occupation were noted at Brzeźno 138 and Olszówka 170.

The statistics outlined in this report confirm the increased amount of fieldwork which took place in the final two years of the motorway project. During this period a larger surface area was excavated and more features recorded than in any of the previous seasons. This was prompted by the fast approaching deadline for the completion of archaeological fieldwork. Over the past seven years 57 sites have been excavated along the route of the A1 motorway, representing a total surface area of 133 hectares, which have yielded over 21 000 features dating from a full range of periods from the prehistoric up to the post-medieval (Fig. 65).

Work on the materials recovered is still ongoing, though general reports on the motorway archaeological salvage project have already been published (Paner 2001, 16-48; 2003, 7-19; Paner et al. 2004, 7-27; Paner & Fudziński 2001, 7-48; Paner et al. 2003, 7-36; 2003a, 37-62), with some sites having been detailed separately (Bednarczyk 2003, 191-199; Gołębiewski 2003, 200-210; Krauze & Rogalski 2003, 237-259; Kurasiński et al. 2001, 101-121; Ostasz 2003, 287-302; Ratajczyk 2003, 159-184; Ruta & Kwapiński 2003, 117-124; Świętosławski et al. 1999, 21-100; Tuszyńska 2000, 33-37; 2001, 44-45). This year will see the publication of the first monograph relating to a motorway site, namely the Ulkowy 25 Roman period cemetery.

The results of excavation and the often exceptional artefacts recovered from the sites examined will form the basis for a new synopsis of the prehistory of Pomerania (work on this volume is currently underway). This will be a particularly important publication, as the large number of significant discoveries made have helped gain a better understanding of the cultural processes that shaped Pomerania during the prehistoric and early medieval periods, especially in those areas where little archaeological research had previously been carried out.